

תיאוריה של הטקסט

הספרות, ג, מס' 4/3, 1972, עמ' 644-724

איתמר אבן-זהר

ראשי פרקים לתיאוריה של הטקסט הספרותי*

תוכן המאמר: 0. מבוא: תיאוריה של הספרות ותיאוריה של הטקסט הספרותי. 1. הטקסט כרצף לשוני סופי. 2. טקסט וטקסט ספרותי. 3. האמצעים הטקסטואליים; הטקסטמה. 4. היחסים הטקסטואליים: מערכתיים, ריצפיים, מאטריציאליים. 4.1. המודוסים של היחסים. 4.2. היירארכיה של היחסים. 4.3. יחסים טקסטואליים-לגופם, א: תיבנות. 4.3.1. התפשטות ומעלה של התיבנות. 4.3.2. חוקי תיבנות. 4.3.3. סוגי התיבנות. 4.3.3.1. תבניות ראשיים ודוגמאות לתבניות ראשיים ספציפיים. 4.3.3.1.1. תבנת צורני (מערכת). 4.3.3.1.2. תבנת פונקציונאלי (מערכת). 4.3.3.1.3. תבנת טקסטואלי (צורני ו/או פונקציונאלי). 4.3.3.2. תבנת-שלי-תבנת. 4.3.3.3. תבנת תנייני ("נובע"). 4.3.3.4. תבנת מדומה. 4.3.4. תבניות ותבניות בטקסט הספרותי. 4.4. יחסים טקסטואליים-לגופם, ב: גרייה. 4.5. יחסים טקסטואליים-לגופם, ג: סדר. 4.6. סינקרטיזם ביחסים הטקסטואליים. 4.7. קוהרנטיות ביחסים הטקסטואליים. 4.8. אוטומאטיות ודיאטומאטיות ביחסים הטקסטואליים. 4.9. פוליכרוניות ביחסים הטקסטואליים. 5. המאטריצה. 6. ניבוי. 7. הפונקציות הטקסטואליות: אינפורמאציה ורטוריקה. הפונקציה הפואטית. 7.1. אינפורמאציה ותיבנות. 7.2. אינפורמאציה ויחסי-גרייה. 7.3. אינפורמאציה ויחסי סדר/יחסים מאטריציאליים. 7.4. אינפורמאציה ומכלול היחסים הטקסטואליים. 8. הרטוריקה המישנית בטקסט: הסגנון. 8.1. מקומו של הסגנון בטקסט. 8.2. ייחודו של הסגנון בטקסט הספרותי. 9. הטקסט והרב-מערכת של הספרות. 10. יחסים בין טקסטואליים. 11. התבוננות טקסטמאטית לעומת התבוננות טקסטואלית: חזרה והדגמה. 12. סכמה של היחסים הטקסטואליים. 13. רשימה ביבליוגרפית מצומצמת.

ללא כותרת-של-שם, התחילו — לפחות במאה ה-20 — עם הפורמאליזם הרוסי, והחלו נפוצים במערב בשנים האחרונות, אחרי שהגישות הפורמאליסטיות-סטרוקטור-רליסטיות (והגנראטיביות בכלל זה) הפכו להיות נכס צאן ברזל של ההתבוננות המדעית המודרנית בתחומים רבים של מדעי האדם.

התיאוריה של הספרות כוללת, מלבד התיאוריה של הטקסט, גם ענף שאפשר לכנותו בשם "תיאוריה של המערכת (הספרותית)". התיאוריה של המערכת היא מעין פאראדיגמאטיקה של האינטואיטור הספרותי הפונקציונאלי: היא עוסקת בתופעות המופיעות בטקסטים ספרותיים תוך הנחה שהן מקיימות יחסי מערכת, הניתנים לניסוח. כמו-כן, המערכת הספרותית במובנה זה איננה קיימת בשום מציאות ממשית — היא הפשטה, מכלול של חוקים פוטנציאליים. לעומת התיאוריה של המערכת, התיאוריה של הטקסט עוסקת בחוקי המערכת עד כמה שהם אפשריים או מתבצעים בטקסט הספרותי, וכן בחוקים הספציפיים של הטקסט הספרותי, היכולים לאיידך (לשנות, לתקן וכו') את חוקי המערכת בתוך הטקסט. גם "הטקסט" הוא אפוא הפשטה, אבל בניגוד ל"מערכת", יש גם "טקסט

0. מבוא: תיאוריה של הספרות ותיאוריה של הטקסט הספרותי

התיאוריה של הטקסט הספרותי אמורה להיות ענף בתיאוריה של הספרות, שהיא ענף מרכזי במדע הספרות. את ההבחנה בין "מערכת" ו"רצף", או "לשון" ו"טקסט", פיתח באופן שיטתי במסגרת של תיאוריה בלשנית כללית לזאי ילמסלאו [23; 1943], בעיקר (36). אבל המונה "תיאוריה של הטקסט" געשה שכיח רק בשנים האחרונות, בעיקר מאז התחילה הבלשנות להתעניין במבעים לשוניים הגדולים ממשפט. אחד החלוצים בתחום זה היה בגוה [12]. עם זאת, כענף של התיאוריה של הספרות, שימוש זה הוא חדש יחסית, והוצג באופן הדרגתי משמעי ביותר כענף מרכזי של התיאוריה של הספרות על ידי ב. הרושובסקי² מובן, שדיונים בתחום זה, גם

* חיבור זה לא היה נכתב לולא עידודו של מורי וחברי פרופ' בנימין הרושובסקי, העוסק בעצמו מזה שנים אחדות בתיאוריה של הטקסט הספרותי. כמה עניינים מרכזיים בחיבור זה חופפים לשיטתו של הרושובסקי, אבל גם בעניינים אחרים גרמו גישתנו הבסיסית הקרובה למקצוע והדיונים המשותפים למידה נוספת של חפיפה בקביעותינו. עם זאת יש עניינים, שעסקנו בהם לחדר לחלוטין. לפיכך נראה לנו, שחיבורינו עשויים להשלים זה את זה.

¹ ראה הרושובסקי [3].

² בהרצאות באוניברסיטה העברית בירושלים, 1963—1965; בחוג לתורת הספרות הכללית, אוניברסיטת תל-אביב, בעי-

קר בשנים 1970 ו-1971; בסימפוזיון הבינלאומי לסמיוטיקה, קה, אורבינו, איטליה, 1969; בהרצאה באקדמיה הישראלית למדעים, 1970; בהרצאות רבות באוניברסיטאות בארה"ב.

בדרך כלל על ידי סימני היכר חיצוניים ברורים לכל (בדיבור: התחלה והפסקה; בכתב: כותרת, רווח לבן, כריכה, המלה "סוף" וכדומה).³

הטיעון המסורתי מבקש לקבוע, שיש הבדלים מכריעים בין בלשנות ובין תיאוריה של ספרות לגבי עיסוק ב"טקסטים". הטענה היא, שמדע הספרות עוסק בטקסטים סופיים בתור שכאלה בלבד, ואילו לגבי הבלשן הטקסטים הסופיים הם רק קטעים ייצוגיים של הטקסט האינסופי (שכל דובר יכול ליצר). ראייה זו נכונה רק חלקית. נכון, שמחקר הספרות המסורתי, שהיה קשור (ועודנו קשור בהרבה מקרים) לפדאגוגיה של הספרות, כיוון את עיקר מאמציו לדיון בטקסטים ספציפיים ולא שאל עליהם שאלות שהיו מעמידות אותם בסטאטוס דומה לטקסט של הבלשן. אבל יחד עם זאת נשאלו תמיד שאלות שחרגו מגבולות הטקסט הספציפי, כגון מחקר מוטיבים, השוואת אידיאות ותמות וכדומה. צורכי הפדאגוגיה של הספרות בולטים בעיקר בענף האינטרפרטאציה הספרותית, שהוא בודאי ענף לגיטימי של מדע הספרות הכללי, אבל לא הענף הבלעדי. התיאוריה של הספרות (העשויה, כמובן, גם לאפשר פיתוח של אינטרפרטאציה נקייה) שואלת שאלות, שהן מקבילות למדי לשאלות של הבלשן או של כל מדען אחר: היא מבקשת להכליל חוקים כלליים התקפים לגבי הספרות כולה. במלים אחרות, גם התיאורטיקון של הספרות רואה את הטקסט הספציפי ("מתעניין בטקסט הספציפי") כקטע מהרצף האינסופי של הספרות.

מבחינת ההתפתחות ההיסטורית של המקצועות, הרי הבלשנות עסקה במערכת (פאראדיגמאטיקה; מערכת פאראדיגמאטית) וברצף [האינסופי] (סינטאגמאטיקה; מערכת סינטאגמאטית) בתור רצף "פתוח", בו בזמן שהתיאוריה של הספרות נטתה לעסוק ברצף הסופי בתור רצף "סגור". ההבדלים בין "מערכת", "רצף" ו"טקסט" לא היו מעולם בהירים בתיאוריה של הספרות, והשאיפה לפתח את התיאוריה של ה"טקסט" בניגוד לתיאוריה של הרצף בבלשנות (ובסמיולטיקה) היא, כאמור, חדשה. אי ההבחנה בין שלושת המושגים גררה (וגוררת) ספק-לאציה תיאורטית לא אדקוואטית. בתיאוריה של הספרות אפשר גם לראות נטייה לא מוצדקת (הנובעת מתיאורטי-זאציה של התבוננות מסורתית) להגזים בתיאור הטקסט הספרותי כרצף סופי "סגור", כאילו אינו קטע מהסינטאגמאטיקה, וכאילו אין חוקי המערכת והרצף חלים עליו. נטייה זו תוקנה על ידי תיאורטיקונים חדשים, אם גם לא בהכרח במושגים המוצעים כאן (כגון לוטמאן [32], לוטמאן ופיאטיגורסקי [33]).

ממשיך, לפיכך, התיאוריה של הטקסט מתייחסת הן לפ-שירות והן לביצוע. לעומת זאת, מבחינת התיאוריה של המעמד כת, הביצוע הוא הטקסט, הן כשירות והן כביצוע ממש. במיבנה טאקסונומי זה, "התיאוריה של הספרות" היא "תחום גג" — פעילות השואלת שאלות כלליות, כגון היחסים בין חוקי המערכת אל חוקי מערכות אחרות (לא ספרותיות), התכונות המבחינות של הספרות וכיו"ב. התיאוריה של הספרות כוללת גם תחומים ספציפיים יותר, כגון תיאוריה של הסוגים הספרותיים, תיאוריה של הקיום ההיסטורי של הספרות, תיאוריה של לשון הספרות, תיאוריה של האינטרפרטאציה. העיסוק בכל אחד מן התחומים האלה (ובתחומי מישנה שלהם) יכול להיערך הן מנקודת המבט של המערכת והן מנקודת המבט של הטקסט (והן של שניהם). לפי זה, בעקבות תיאוריה כללית של הטקסט (כגון זו שראשי פרקים לה מוצגים כאן), שאינה מתייחסת ספציפית לתופעות של סוג, אספקט או תקופה, יפותחו בודאי תיאוריות פארטיקולאריות של טקסט, שיתייחסו אל מושאי המחקר בתחומים שנוכרו. אבל כיום, למרות מה שנאמר לעיל על העיסוק הגובר בתיאוריה של הטקסט, אי אפשר לומר, שבתחום התיאוריה של הספרות זהו ענף מפותח. קשה אפילו להצביע על חיבור אחד, היכול להיראות כניסיון לניסוח מרוכז של התיאוריה. לפיכך אין החיבור הזה אלא בגדר "טיוטה ראשונה". כלומר, עוד רחוקה הדרך לקביעות משבועות רצון מבחינת התומרה המדעית הרצויה. אבל, מצד שני, שום התקדמות אינה אפשרית ללא "טיוטות ראשונות".

1. הטקסט כרצף לשוני סופי

נגדיר: טקסט הוא רצף לשוני סופי, כתוב או בלתי כתוב. הרצף של הלשון ככזה מונח כרצף אינסופי, הנחה המחויבת מבחינה תיאורטית, לפחות כדי להסביר מדוע כל קטע של הרצף האינסופי ניתן להתפענה ואיך אפשרי ייצור של רצפים סופיים על ידי כל דובר בלשון. לולא הנחנו תיאורטית רצף אינסופי, היה כל רצף סופי בחינת אוניקום. מצד שני, רק רצפים סופיים נתונים אמפירית הם מופיעים ביחידות גודל שונות, והתכונות האיכותיות של יחידות הגודל מכתיבות למחקר את האובייקט שלו. על סמך זה הסתפקה הבלשנות זמן רב בקביעה, שהרצף הסופי ברמת המשפט הוא יחידת הגודל המאקסימאלית שיש טעם לטפל בה. נגד ההשקפה הזאת יש כבר ביקורת ענפה, והולכת ורבה ההתעניינות ברצפים סופיים בגודל העולה על משפט.

לגבי מחקר הספרות ברור, שמעולם לא היה לחוקר הספרות עניין לעסוק ברצפים לשוניים ביחידות גודל של משפטים בלבד (אלא אם כן היה רצף סופי בגודל של משפט חופף ל"טקסט שלם"), ו"טקסט" נתפס תמיד כמובן "היצירה השלמה", שתחילתה וסופה נקבעים

³ ראה דיונו של לוטמאן על בעיית ההתחלה והסוף של הטקסט [32a]. ראה בעברית פולמוס ערפלי-סימון-פרי ושטרנברג על גבולות היחידה הספרותית [6].

החדש של דאנש [14], [11], הסוגים השונים של הטקסטים אינם צריכים להיתפס כיהדות שיש ביניהן גבולות ברורים וחדים, אלא כאירגונים שיש בהם גרעין מוצק (מרכז) ומעבר הדרגתי לפריפריה דיפוזיית, שגם היא בעצמה עוברת בהדרגה (חודרת) לתחום הפריפריאלי של הטקסט השכן. התכונות של טקסטים נקבעות אפוא לא על ידי סך-הכל אדיטיבי של התכונות הקיימות בהם, אלא על ידי התכונות "הדומיננטיות" ("המדכאות") שלהם. כלומר, לא התכונות עצמן הן המייחדות לטקסט מסוים, אלא העובדה שהן דומיננטיות בו יותר מאשר בטקסט אחר, שבו הן אולי פריפריאליות. הגבולות בין סוגי הטקסטים הם דיפוזיים, מה שמאפשר בין היתר להבין איך סוגי טקסטים יכולים "לנדוד" ממקום למקום במערכת סוגי הטקסטים (למשל, איך טקסט "ספרותי" בת-קופה מסוימת חדל להיות "ספרותי" בתקופה אחרת, או להפך). באחרונה תור יאקובסון [25], [עברית: 277] והרגיש את התזה הזאת לגבי היחס בין טקסט ספרותי ושאר הטקסטים:

פונקציה זו [הפונקציה הפואטית] אי-אפשר לחקור באופן פורה בניחוק מן הבעיות הכלליות של הלשון; ומצד אחר, בחינה מקפת של הלשון מחייבת עיון יסודי בפונקציה הפואטית שלה. כל ניסיון לצמצם את תחום הפונקציה הפואטית לשירה בלבד, או להגביל את השירה לפונקציה הפואטית בלבד, יהיה פשטני ומטעה. הפונקציה הפואטית אינה הפונקציה היחידה באמנות המילולית, אלא הפונקציה הדומיננטית והמדכאת עליה [ההדרגה שלי—א"ן], בעוד שבי-כל פעילות מילולית אחרת פועלת פונקציה זו רק כנלווית ומשנית.

3. האמצעים הטקסטואליים; הטקסטמה

לכל איכות מוצרנת בלשון היכולה לשאת פונקציה במערכת הלשונית מוסכם לקרוא בשם "אמצעי לשוני". מכיוון שהטקסט הוגדר כרצף לשוני סופי, כלומר כקטע של הרצף האינסופי, אין שום סיבה להניח, שהאמצעים הטקסטואליים יהיו שונים מהאמצעים של "המערכת" או של "הרצף". יחד עם זאת נשאלת השאלה, אם אין עובדת סופיותו של הטקסט והיחסים "הטקסטואליים-לגופם" (ראה להלן, 4, וכן 5) מכריעים גם בחלוקה לאחור של הפרופורציה בין האמצעים לפונקציות שלהם, כלומר משנים אותה או מאייכים אותה. מתבקש אפוא מייר הצורך להבחין בין "אמצעי לשוני בכלל" ובין אמצעי לשוני "טקסטואלי". בעיה זו רחוקה מלהיפתר באופן מניח את הדעת, ואף על פי כן אנסה לטעון את הטענה על הצורך בהבחנה האמורה.

להבהרת התזה אפשר לתאר את הטקסט כמכיל מספר נתון של אמצעים לשוניים, שמתוכם מספר מסוים ניתן

לגבי הטקסט הסופי חלות אפוא שלוש סדרות של חוקים: חוקי המערכת הפאראדיגמטית, חוקי המערכת הסטטגמטית, חוקי המערכת של הרצף הסופי (להלן "מאטריציאליות"; ראה סעיף 4, וכן 5). היום נידונות שלוש הסדרות גם בתיאוריה של הספרות וגם בבלשנות (ובסמיולטיקה), גם אם אין ההבחנה הפורמאלית נעשית בדיוקנות. מובן, שהתיאוריה של הטקסט תבקש לראות את ההתניות ההרדיות בין שלוש הסדרות.

2. טקסט וטקסט ספרותי

המבעים בלשון הם מסוגים שונים, ומשמשים למטרות שונות. כפי שכבר הצעתי (בחיבורי [1], [286—288]), בנויה הלשון כרב-מערכת. בהתחשב בעובדה זו אפשר לזהות מספר רב של טקסטים העשויים להיווצר בכל מערכת: טקסט עיתוני (כרוניקה, כתבה, מאמר), טקסט משפטי, צבאי, של נאום, של בדיחה וכו'. צריך להניח, שלכל סוג של טקסטים, ולכל טקסט אינדיבידואלי, יהיו תכונות, השונות מתכונותיהם של סוגים אחרים של טקסטים או של טקסטים אינדיבידואליים אחרים. עם זאת אין שום סיבה להניח, שלכל הטקסטים מכל הסוגים יש תכונות עקרוניות שונות. אילו הנחנו הנחה כזאת, צריך היה ההבדל בין הטקסטים השונים להיות גדול לפחות כמו ההבדל בין מערכות סמיולטיות שונות. מכיוון שהטקסטים כולם שייכים למערכת סמיולטית אחת — הלשון — חייבים לחול עליהם העקרונות הפועלים במערכת הזאת כולה.

אין אפוא שום סיבה, שבגללה אי אפשר יהיה לנסח עקרונות יסוד של תיאוריה כללית של "טקסט", המת-ייחסת לתופעות הבסיסיות של כל טקסט שהוא. אבל במסגרת של תיאוריה כזאת אפשר להבליט או לסייג את ההבדל שבין "טקסט כלשהו" וטקסט מסוג ספציפי. אין שום סיבה להניח, שהטקסט הספרותי מהווה יוצא דופן לגבי אפשרות כזאת. אמנם מחקד הספרות נתפס לא פעם אחת, לא מעט בהשפעת ההשקפות הרו-מאנטיות על ייחודו היוצא דופן של המשורר, להכללות על ייחודו של הטקסט הספרותי באופן שנראה כאילו הוא יוצא דופן לגמרי, ומחייב הכללות טקסטואליות שונות לגמרי מטקסטים אחרים. אבל נטיות כאלה תוקנו במידה רבה אפילו על ידי חוקרים שהתחילו את דרכם בהן. למשל, הנטייה ההרגיש את החריגיות הקיצונית של הטקסט הספרותי, שהיתה קיימת בחיבורים המוקדמים של הפורמאליזם הרוסי, תוקנה על ידי טיניאנוב, שפיתח את ההיפותזה על המרכז והפריפריה או "הדומיננטיות" של הטקסט⁴ היפותזה זו פותחה כתזה בסיסית של הסטרוקטוראליזם הציכי במונחים של "מרכז ופריפריה"⁵. לפי תפיסה זו (בפאראפראזה על הניסוח

³ ראה את דיונו המחודש של דאנש [14], וכן רוב המאמרים המובאים בחוברת שבה פורסם דיונו של דאנש [שם]. שהוקדשה לנושא המרכז והפריפריה.

⁴ בעיקר במאמרים "העובדה הספרותית" [46a], [במיוחד 9] ו"על ההתפתחות של הספרות" [46a], [30—48].

בטקסט על סמך מה שהם מופיעים במערכת. ללא קיומה של מערכת, שום טקסט לא היה יכול לקיים פונקציות, וכבר הובהר עניין זה בהרחבה על ידי החוקרים (ראה בעיקר ילמסלאו [23], 36).

יחסי המערכת הם: אופוזיציות (פריבאטיביות, אקזי-פולנטיות, דיסיונקטיביות, פרופורציונאליות, מבודדות, זהות, "אפס" וכו'), אקוויואלנציות ("שוויוני-ערך"). לא אכנס בחיבור זה לבעיות הספציפיות של יחסי המערכת.

2. יחסים ריצפיים, או סטרקטוראליים. אלה הם יחסים האופייניים לרצף, "הפתוח" ו"הסגור" כאחד. סוגי היחסים הם: קישור (או צירוף, או הצטרפות), גרירה (או נביעה), סדר.

יחסי הרצף מתקיימים על סמך זה שהאלמנטים של הרצף באים ברצף. אבל "יחסי רצף" הם רק הבסיס. יחסי המערכת "משליכים" את עצמם ("משתבצים") בתוך יחסי הרצף, ומחזקים את יחסי הרצף או אף יוצרים אותם. אפשר לומר, שיחסי הרצף מתקיימים בחלקם על סמך יחסי המערכת, או להפך, שיחסי המערכת נבנים בגלל יחסי הרצף, כדי שאלמנטים של הרצף יוכלו לשאת פונקציות.

3. יחסים מאטריציאליים. יחסים אלה בולטים ב"רצף סגור". הם נוצרים על סמך העובדה, שכל האיברים ברצף תופסים מיקום זה ביחס לזה בגלל הסופיות של מספרם. ליחס המיקום הזה יש אימפליקאציות שונות.

היחסים המאטריציאליים הם אפוא יחסי פוזיציה (מיקום). הפוזיציות יכולות להיות מקבילות ("שוות-ערך") או לא. בשלב זה של התיאוריה הטקסטואלית לא נוכל להציע אלא תזות כלליות לגבי היחסים המאטריציאליים.

נסכם בטבלה הבאה:

1. יחסים מערכתיים: אופוזיציות, אקוויואלנציות	} יחסים טקסטואליים
2. יחסים ריצפיים: קישור, גרירה, סדר	
3. יחסים מאטריציאליים: פוזיציות	

שלוש הסדרות האלה נכנסות למערכת של יחסי-גומלין (קורלאציות), והיחסים מאייכים או ממיירים * זה את זה בטקסט. למשל, יחס אופוזיציונאלי \times נשמר ב"טקסט

* מיוך — טראנספורמציה. משורש "מור", בבניין פיעל. נגזרים: למייר, ממייר, מיוריות (טראנספורמאציונאליות) וכו'.

להתפענח במלואו בהתאם לכללים הלשוניים המוכרים מראש, ואילו מספר מסוים אחר מחייב פיענוח נוסף של סידרת יחסים טקסטואלית ספציפית היכולה לאיידך את הפיענוח הקודם. לאמצעים לשוניים אלה, המחייבים "פיענוח נוסף", או "הכפופים ליחסים הטקסטואליים הספציפיים", נקרא בשם אמצעים לשוניים טקסטואליים, או טקסטמות. מכאן, שככל שהאירגון הטקסטמאטי של טקסט יהיה חזק יותר, כן יחייב הטקסט הזה דרכי פיענוח יותר ספציפיות לעצמו.

הדחיסות של האירגון הטקסטמאטי יכולה לשמש בין השאר סימן היכר של טקסטים. יכול להיווצר מצב, שהמפענח יעמוד בו בפני צורך הדומה כמעט לזה של לימוד לשון זדה. על כל פנים, פיענוח הטקסטמות כאילו היו אמצעים לשוניים "כלליים" יהיה צעד מוטעה, מפני שעלולות להתפענח הפונקציות הלא נכונות.

בהתאם לכך, גם האמצעים הלשוניים של הטקסט הספרותי ייקראו בשם טקסטמות, אבל רק דיון ספציפי יוכל להצביע על ייתודן של טקסטמות אלה.

לאור כל זה אפשר להציע התבוננות טקסטמאטית בטקסט, או בקיצור: טקסטמאטיקה. התבוננות כזאת בטקסט היא התבוננות מנקודת המבט של היחסים הטקסטואליים כפי שהם באים לידי ביטוי באמצעים הלשוניים הטקסטואליים. עיסוק זה יכול להיחשב ענף של התיאוריה של הטקסט. (וראה עוד להלן, 11).

4. היחסים הטקסטואליים: מערכתיים, ריצפיים, מאטריציאליים

מנקודת מוצא פונקציונאליסטית, האלמנטים (המרכיבים, האיברים) של הטקסט מקיימים "יחסים" זה עם זה. כלומר, אינם יכולים לקבל פונקציות בטקסט עד שלא נקבעו ערכיהם ההדדיים. כידוע, האסכולה של פראג היא שפיתחה במיוחד את ההתבוננות הזאת הן לגבי תבלשנות והן לגבי התיאוריה של הספרות.

אפשר לדבר על שלושה סוגי יחסים המופיעים בטקסט (ושייקראו לצורכי נוחות בלבד "טקסטואליים"): 1. יחסים מערכתיים (פאראדיגמאטיים). 2. יחסים ריצפיים (סינאגמאטיים), או סטרקטוראליים. 3. יחסים מאטריציאליים. ליחסים 2 ו-3 אפשר לקרוא "טקסטואליים לגופם" (*proper*).

יש להבהיר מיד, שמכיוון שאי אפשר לתאר טקסט במובן הקומניקאטיבי כמכלול בלתי פונקציונאלי של אלמנטים, הרי ברור שגם הטקסט בנוי כמערכת, ועל כן השימוש הטרמינולוגי במלה "מערכת" הוא רק קיצור מוסכם ל"מערכת פאראדיגמאטית", בעוד שגם הרצף הוא מערכת. ללא קביעה זו, המושג "יחסים טקסטואליים" הוא חסר שחר.

1. יחסים מערכתיים. אלה הם יחסים המופיעים

אוריית האינפורמאציה. בתיאוריה זו, היחידות המרכזיות הן הנושאות את "האינפורמאציה", ואילו היחידות הפרי-פריאליות הן "עודפות" (רדונדאנטיות). השאלה הנשאלת (ונבדקת באופן אקספרימנטלי) היא לגבי החלקים הקובעים מבחינת האנטרופיה האינפורמאציונאלית. נב-דקת, למשל, האנטרופיה הממוצעת לגבי כל פוזיציה של אות בטקסט (אנדרייב [11], טבלאות 1—92). אם ההתבוננות היא במלה כחידת אינפורמאציה, נקבע, ש"החלק העיקרי של האינפורמאציה מתרכז בתחילת המלה. סופי המלים, ובמלים ארוכות גם החלקים האמצעיים שלהן, נעשים לעיתים קרובות עודפים" (פיוטרובסקי [38], 103). אבל צריך לציין, שאירגון כזה של כמות האינפורמאציה (או הטלת פונקציות מרכזיות על ציורנים) אינו שווה לגבי כל הטקסטים. פיוטרובסקי, למשל, מבדיל בין שלושה סוגים של טקסטים: טקסט סטאנדארטי של לשון הכתב, טקסט של לשון הדיבור וטקסט של לשון הספרות היפה. למרות זאת, הגישה לוקה בעיקר בכך, שהיא מתעלמת מהיחסים הטקסטואליים המורכבים ומהפונקציות המגוונות של הלשון ומתרכזת בעיקר בפונקציה הרפרנציאלית. בין השאר, הפונקציה הפואטית (להלן, 7) יכולה לארגן מחדש גם את יחסי ההירארכיה האלה ולהטיל את הפונקציות המרכזיות דווקא על "החלקים העודפים" — כגון סופי מלים או אמצען. בטקסט של שיר יכולים חרוז, מצלול, מטאפורה, שימוש בצורת רבים למלה השכיחה ביחיד, וכיוצא באלה, להפעיל פונקציה פואטית לגבי החלקים העודפים האמורים, ולהפוך אותם בעקבות זה ל"מרכזיים" מבחינת האינפורמאציה.

4.3. יחסים טקסטואליים - לגופם, א: תיב-נות. לעיל (4. תת-סעיף 2) תואר הקישור כאחד היחסים הבסיסיים של הרצף. בשלב זה, "קישור" הוא מושג אינ-טואיטיבי. להסברתו בלבד אפשר לומר, שכדי שטקסט יהיה פונקציונאלי, האיברים (האלמנטים) שלו אינם יכולים לפעול בבידוד, ולפיכך חלים "קישורים" ביניהם. "קישור" יכול להתפרש אפוא, באופן הכללי ביותר, כהצטרפות (ו/או סילוק) של פונקציות המוטלות על אמצעים לשוניים בטקסט.

כאשר כל שני אלמנטים בטקסט מקיימים יחס של קישור (או עשויים לקיים יחס כזה), שני האלמנטים האלה יוצרים "תבנית" (סטרוקטורה). האפשרות (או העיקרון) לקישור אלמנטים בטקסט על סמך היחסים ביניהם תיקרא "תיבנות" (סטרוקטוראציה)¹. צריך לומר, שמושג הסטרקטורה הוא קונטרוברסי-אלי, במידה רבה בגלל חוסר הדיקו וחוסר ההסכמה

פתוח", אבל ב"טקסט סגור" עשוי להול לגביו מיור (לדוגמה: בגלל פוזיציה במאטריצה של אלמנט נושא היחס, שהפונקציה שלו מתמיירת, מפני שהאלמנט מק-כיל במאטריצה לאלמנט נושא פונקציה אחרת, שאיננה מתיישבת עם הראשונה). דוגמה אחרת: שני אלמנטים בטקסט, המקיימים יחס של קישור מעצם העובדה שהם בטקסט, עשויים להפר את הקישור, אם למרות עקרון המיוריות יישארו הפונקציות של האלמנטים האלה מנוגדות (לא מתיישבות), מה שעלול ליצור הפרעה תקשורתית. ואפשר להפוך את הדוגמה.

4.1. המודוסים של היחסים. היחסים הטקסטואליים מתקיימים בשני מודוסים: ברצף ומעל-לרצף ("בחללי"). ברצף, היחסים הם לא-מופסקים, או "עוקבים". מעל לרצף, היחסים הם מופסקים.

4.2. היירארכיה של היחסים. אפשר לדבר על היירארכיה סטאטית ועל היירארכיה דינאמית. לפי תפיסת ההיירארכיה הסטאטית, לכל אמצעי לשוני (סוג של אמצעי לשוני) יש מקום קבוע ובלתי משתנה בהיירארכיה ביחס לאמצעי לשוני אחר. בסולם כללי זה, "יחידות המשמעות הגדולות" (מלים וצירופי מלים) נמצאות בראש סולם ההיירארכיה, ואילו צילילי הלשון נמצאים בתחתית סולם ההיירארכיה. בהתאמה לתפיסה זו פותחו תפיסות שונות על הרמות של הטקסט הספרותי. כגון התפיסה, הרואה בצילילים את "הרמה הנמוכה" של הטקסט ואת "התמה" או ה"אידיאה" כרמה הגבוהה של הטקסט. כל רמה נתפסת בתפיסה כזאת כבונה את הרמה "הגבוהה ממנה", באנאלוגיה לסולם ההיירארכיה הלשוני הכללי.

לעומת זאת, לפי תפיסת ההיירארכיה הדינאמית, נקבעת ההיירארכיה לפי הפונקציה הדומינאנטית בטקסט. כבר הזכרתי לעיל (סעיף 2) את תפיסת הדומינאנטיות (או המרכז והפריפריה) של יחסי הטקסט. תזה זו, הירצאת מתוך ראיית הפונקציות של האמצעים הלשוניים, קובעת, שהמקום של המרכז והפריפריה משתנה מטקסט לטקסט וגם מתקופה לתקופה ביחס לסוגי טקסטים. במקום ריבוד (סטראטיפיקאציה) אפירורי וסטאטי באפוא ריבוד פונקציונאלי דינאמי. לפי זה אפשר לקבוע, למשל, שבטקסט שירי מתקופה מסוימת, הצלילים עומדים בראש סולם ההיירארכיה ולא האינפורמאטים, או רטוריקה מסוימת ולא האידיאה. לגבי הטקסט הספרותי מאפשרת תפיסה זו לראות את כל האמצעים הלשוניים כשוויוערך פוטנציאליים עד שלא נקבעים היחסים הטקסטואליים, הקובעים את הפונקציה הדומינאנטית. חלוקה אחרת של היחידות ההיירארכיות, שיש בה עניין לתיאוריה של הטקסט, היא החלוקה הרוחת בתי-

¹ מלים אלה גזורות מהשורש "תבנת", וכן כל הפעלים האפשריים: לתבנת, מיתבנת, מתובנת (structuré, structured). וכו'.

נות, או גודל (היקף) התבנית. יתר על כן, התיבנות אינו חל על "אלמנטים" בלבד. לא רק אלמנטים מיתבנות עם אלמנטים, אלא גם תבניות עם תבניות, ותבניות עם אלמנטים. עם זאת יש להבחין (לפחות לצרכים תיאורטיים) בין תיבנות של תבניות עם תבניות אחרות או עם אלמנטים. לתיבנות של אלמנטים נקרא תיבנות (וכן תבנית) במעלה ראשונה; לכל השאר — תיבנות (ותבנית) במעלה שנייה. אפשר לדייק הבחנות אלה יותר, אבל במסגרת זו אין הדבר נחוץ.

תבניות במעלה שנייה בעלות היקף גדול נקראות לעיתים "תבניות-על". תבניות כאלה מכילות איברים רבים של הטקסט, ומיוחס להם מעמד של דומינאנטה. מונחים רווחים אחרים לגבי היקף ומעלה הם "מיקרו-סטרוקטורה" ו"מאקרו-סטרוקטורה". השימוש בהם אינו בהיר, מפני שאין בהם הבחנה בין היקף ובין מעלה.

4.3.2. חוקי התיבנות. הטקסט (או כל סידרה סופית של סימנים הבאים ברצף) בהכרח בנוי כך, שכל שני אלמנטים המופיעים בו מקיימים יחסי-קישור על ידי עצם הופעתם בו. במלים אחרות, אין שני אלמנטים בטקסט שאינם מקיימים אוטומאטית יחסי-קישור על סמך זה שהם מופיעים באותו הטקסט. מבחינה זו הקישור הוא, כפי שהובהר לעיל, יחס בסיסי של הרצף (הפתוח או הסגור). אבל זהו יחס בסיסי בלבד, היכול גם להיות מתואר כ"חוק" בסיסי, אבל הוא אינו מספיק לתיאור העקרונות המיוחדים ("הסיבות", "הגורמים"), שעל פיהם נעשים סוגי קישור ספציפיים. אפשר לנסח זאת גם כך: אין חוק בסיסי זה מבחין את התפוצצות הספציפיות של הקישורים השונים. לשם כך נהוץ לא רק חוק מתקדם יותר, אלא גם חוקים נגזרים. לשם הקיצור אפשר לכנות כל חוק של תיבנות, או עיקרון של תיבנות, בשם "תבנת" (סטרוקטוראטור). את החוקים האלה, או התבנות, אפשר להניח על סמך שתי דיכטומיות בשני מישורים שונים:

(1) דיכטומיה ראשונה: יחסים מערכתיים לעומת טקסטואליים-לגופם (ריציפיים ומאטריציאליים). דיכטומיה זו כבר הובהרה לעיל (סעיף 4). ונסכמה: התיבנות, המתקיים ברצף, יכול להיעשות באמצעות יחסים מערכתיים (כגון אופוזיציה, אקוויוואלנציה) או על בסיס יחסים ריציפיים ומאטריציאליים (סדר [שכנות ועקיבה] ופוזיציות בסדר [מקבילות או לא]).

(2) דיכטומיה שנייה: יחסים צורניים לעומת יחסים פונקציונאליים. זהו פיתוח עיקבי של הגישה הפונקציונאליסטית. לפי זה, אלמנטים יכולים להיות תבנת או על בסיס האספקט הצורני שלהם (הגרפי או הפוני או האקצנטואלי), או על בסיס האספקט הפונקציונאלי

בשימושו. הוא משמש בין היתר כמונח נרדף ל"מערכת" (ועל כן "סטרוקטוראלי" פירושו: "המקיים יחסים [של מערכת]"); ל"גזירה של יחסים במערכת", ל"יחס של המערכת הפאראדיגמאטית"; ל"יחס של המערכת הסינ-טאגמאטית". לבסוף, "סטרוקטורה" משמשת באחרונה גם כמונח פראי, שאין מאחוריו שום תפיסה מושגית של יחסי מערכת. לבעיה זו הוקדשו חיבורים רבים, ואין הכוונה להיכנס בחיבור זה לניסיון ליישוב סתירות או לפולמוס בתחום זה. לצרכי החיבור תספיק ההבהרה על תפיסת הסטרוקטורה כאן, כלומר כתופעה של היחסים הסינ-טאגמאטיים.

יש להדגיש, שהתיאורמות על התיבנות מתייחסות בהכרח אל האפשרויות, אל הפוטנציאלים שלו. אמנם היכולת לתבנת נתפסת ככשירות בסיסית של האדם, אבל היקף הכשירות הזאת הוא אינדיבידואלי. כשירות מופנמת (נורשת) או נקנית (בחינוך, בהשכלה, בהרגל) ניתנת להרחבה ולצמצום. מובן, שיש תלות הדדית, ולא חד-כיוונית, בין שני האספקטים. הביצוע של התיבנות מותנה עקרונית במה שאפשר לכנות הסטרוקטוראליות רב-לייכות (כלומר, הפוטנציאלים של התיבנות), אבל גבולותיה של הסטרוקטוראביליות יכולים להתרחב או להצטמצם עם הביצוע (כלומר, תמיד יהיו ביצועים, שמבחינת "כללי הסטרוקטוראביליות הידועים" [או: "הטובים"] לא יהיו צפויים). מצד שני, לא תמיד מבו-צעת הסטרוקטוראביליות במעשה. עובדה זו מכריעה למעשה, שהסטרוקטוראביליות היא אינסופית. במלים אחרות, עקרונית אין בטקסט אלמנט שאינו ניתן לתיבנות, ואם אינו ניתן לתיבנות על פי עקרון תיבנות אחד, הוא יכול להיתבנת על פי עקרון תיבנות אחר. אבל אין ספק, שיש אלמנטים המיתבנתים זה עם זה, בהתנאות ספציפיות, יותר מאשר אלמנטים אחרים מיתבנתים זה עם זה. אין אפוא תופעה של חוסר תיבנות פוטנציאלי, אלא רק תיבנות הדוק יותר ותיבנות הדוק פחות (או "רופף"). אם מצד אחד יכול הפוטנציאל התיבנותי באופטימום הלשוני להיות רופף עד כדי כך שיהיה קרוב לאפס, הרי מצד אחר, כאמור, תמיד יכול להתקיים ביצוע שיתבנת אלמנטים, שבאופטימום הידוע (לדובר "הרהוט"), הפוטנציאל התיבנותי שלהם קרוב לאפס. לפיכך אין גבולות הסטרוקטוראביליות צריכים להטריד אותנו מבחינה תיאורטית. מה שחשוב לדיוננו הוא רק מה הם החוקים הכלליים של התיבנות, שמניחים מראש סטרוקטוראביליות בדרגות שונות.

4.3.1. התפשטות ומעלה של התיבנות. מה-מובן שהובהר לעיל של הסטרוקטורה משתמע, שהיא יכולה לכלול מספר אלמנטים בלתי מוגבל בתוך טקסט אחד, ואותו אלמנט יכול להשתתף בסטרוקטורות רבות (וישונות). אנו קוראים לתופעה זו התפשטות התיב-

שונים של תבנתים: תבנתים ראשיים, תבנתים ראשיים ספציפיים, תבנתים נגזרים, תבנתים קונקרטיים, תבנתים של תבנתים.

תבנתים ראשיים יכולים להיות: תבנת צורני (מער-כתי), תבנת פונקציונאלי (מערכת), תבנת טקסטואלי (צורני ו/או פונקציונאלי).

ב"תבנת נגזר" הכוונה לצירופים של התבנתים הראשיים או לפיתוחם.

ב"תבנת קונקרטי" הכוונה היא לתבנת המסוים בתבנית מסוימת, לסוגו העקרוני והספציפי.

כל התבנתים האלה יכולים להיות ראשוניים, תניניים או מדומים.

תבנתים ראשוניים הם תבנתים, שאפשר לקבוע לגביהם, שהתיבנות נעשה בראש ובראשונה עליהם.

תבנתים תניניים (או "נובעים") הם התבנתים, הנוצרים על בסיס של תיבנות קיים, הנעשה באמצעות תבנתים ראשוניים זולתם. (וראה להלן, 4.3.3.3.)

תבנתים מדומים הם תבנתים, הפועלים (מתקיימים) בשלב מסוים של התיבנות העוקב, אבל מסולקים (או מסולקים למחצה, או זמנית) בשלב מתקדם של התיבנות העוקב. (וראה להלן, 4.3.3.4.)

נדון בקצרה בתבנתים ראשיים, תניניים ומדומים.

4.3.3.1. תבנתים ראשיים ודוגמאות לתבנתים ראשיים ספציפיים⁹
 4.3.3.1.1. תבנת צורני (מערכת). שני אלמנטים עשויים להיתבנת על בסיס היחסים בין האספקטים הצורניים שלהם, כגון האספקט הגראפי, הפוני או ההטעמתי (אקצנטואלי). במקביל, שתי פונקציות (ויותר) הכפופות לאמצעי לשוני אחד עשויות להיתבנת על בסיס הזהות הפונטית או הגראפית שלהן. השרירותיות של תבנות זה, המנוצל בכל הטקסטים של השפה, אבל כנראה

שלהם — הפונקציות (ההרגליות או הממוריות) שהאמצעים הלשוניים נושאים לגבי קונטקסט של סיטואציה.⁸

נוכל לסכם את אפשרויות התיבנות בטבלה הבאה:

מאטריצה	רצף	מערכת	
×	×	×	צורניות
×	×	×	פונקציונאליות

אפשרויות התיבנות נעשות מורכבות יותר אם נזכור, שאפשרי גם תיבנות על בסיס של תיבנות קיים. אלמנטים של הסינטאגמאטיקה הלשונית (או החוץ-לשונית) נעשים מתובנתים, או נוטים להיתבנות זה עם זה, על סמך זה שיחסי הקישור בין האיברים של המערכת הסינטאגמאטית אינם "חופשיים". בתחום הלשון עצמה, למשל, נוצרים קישורים קבועים ("צירופים כבולים" / "פראזות" / "קולוקאציות"), היכולים לגרום לכך, שיי-ווצר קישור בין אלמנטים בצורות שונות. לדוגמה, אלמנט a בטקסט \times יכול להיתבנת עם אלמנט B במערכת (ושאינו מופיע כלל בטקסט) על ידי כך, שהפונקציה של B תהיה מוכנסת לכלל הפונקציות המופיעות בטקסט הזה על סמך התיבנות הקיים כבר במערכת.

במקביל, הערכים הפונקציונאליים של המערכת הלושנית, כמודל של העולם, יוצרים תיבנות בין תופעות על סמך יחסים היפותטיים ביניהם, שהופכים להיות הרגליים לחלוטין בתרבויות ספציפיות. לדוגמה, יחסי זמן, חלל וסיבה הפכו ליחסים כאלה ("קאטגוריות" במושגים קאנטיאניים) בתרבות המערבית.

בשלב זה אפשר לנסח חוק תיבנות מתקדם:

אם לגבי שני אלמנטים בטקסט \times , a ו- b , או לגבי האלמנטים a בטקסט \times ו- B במערכת, יכול לחול — או באספקט הצורני שלהם ו/או באספקט הפונקציונאלי שלהם — יחס מערכתי R ו/או יחס טקסטואלי Z , אז a ו- b , או a ו- B , עשויים להיתבנות.

חוק זה חל גם על תיבנות של אלמנטים המתובנתים הרגלית.

4.3.3. סוגי התיבנות ים. על סמך חוק התיבנות ואפשרויות התיבנות שתוארו לעיל, אפשר לקבוע סוגים

⁸ במסגרת החיבור הזה אין אפשרות להיכנס לדיון ביחסים בין אמצעים לפונקציות בלשון, ועל מיבנה האינפורמאציה הלשונית. הוא הדיון לגבי "הקונטקסט של הסיטואציה", שהפך למושג מפתח בסמאנטיקה. עלי להניח שקורא מאמר זה מתמצא במידה זו או אחרת במושגים האמורים.

⁹ ההצעה לסוגי תבנתים המובאת כאן אינה חופפת לחלוקה הטנטאטיבית שהוצעה בשעתה על ידי בנימין הרושובסקי (בשנים 1964—1965) "לתבנית דמוית מציאות" לעומת "תבנית ספרותית (גרידא)", אבל היא נשכרת ממנה ומחלקת את האיברים שלה לחלקה אחרת. כמה חוקרי ספרות ניסו ליישם את ההבחנה הראשונה בניתוחים ספרותיים (למשל האפרתי [2], פרי [7], שטרנברג [9]). המונח "תבנית דמוית מציאות" עורר (ומעורר) אי-הבנות דבות, על ידי כך שחלק מהמשתמשים בו אינם מבינים שמדובר בסוג של תיבנות, ולא ב"חיקוי מציאות", כלומר מה שקרוי כאן (חלקית) תבנית על בסיס של תבנת פונקציונאלי. הרושובסקי פיתח עניין זה ביתר פירוט, אבל בהעדר תורה שבכתב, אני מעדיף לא להתייחס בפרוטרוט במאמר זה להבדלים בין החלוקות. חלוקה אחרת של התחום הוצעה גם על ידי פרי ושטרנברג [8], וכן על ידי פרי (בסידרת הרצאות על המיבנה התמאטי של השיר הלירי, תל-אביב, תשל"א). השיקולים במאמר זה נשכרים גם מהצעות אלה, אבל אין כאן המקום לדיון מפורט על ההבדלים.

על יד זה (שכנות) וכן זה אחרי זה (עקיבה) עשויה לחייב היווצרות של תבנת כדי שהאלמנטים יוכלו לקבל פונקציה. אי-תיבנות של אלמנטים שכנים או עוקבים יכול לגרום להפרעה בתקשורת (בעיקר, כמובן, אם האלמנטים האלה במקום דומיננטי).

שכיחה התפיסה, שתבנת זה אופייני בראש ובראשונה לטקסטים ספרותיים, ושכיח במיוחד בשירה. אין לנו נתונים ודאיים על כך, אבל אין ספק, שבגלל החשיבות המיוחדת למאטריצה בטקסט הספרותי, אפשר להניח, שתבנת זה שכיח בו.

4.3.3.2. תבנת של תבנת. כאמור, שני אלמנטים עשויים להיתבנת על סמך זה שהם מתובנתים הרגלית במערכת. שני אלמנטים עשויים להיתבנת על בסיס מה שהם מופיעים בלשון כצירופים כבולים, גם כאשר הפונקציות המקומיות אינן מחייבות תיבנות כזה. זהו תיבנות של פונקציות על סמך ההצטרפות (התיבנות) הלושני ההדרגלי בסניטאגמאטיקה של הצורנים שלהן.

בתחום הפונקציונאלי, שני אלמנטים יכולים להיתבנת על בסיס תיבנות פונקציונאלי הרגלי, או על בסיס של יחס ריצפי אחר, כגון גרייה (ראה להלן, 4.4). למשל, "סיבה" ו"תוצאה". יחסים אלה יכולים להיות מסוגים שונים, כגון: מית, "חיצוני" ("פיזי"), "פנימי" (פסיכולוגי). תבנת הסיבה המיתית מתבנת אלמנטים בהתאם ליחס הסיבה והתוצאה בתחום האמונות המיתיות, הדתיות, האמונות הטפלות וכו'. תבנת הסיבה "החיצונית" מתבנת אלמנטים בהתאם למה שנראה כי חסי סיבה ותוצאה בתחום "המציאות החיצונית" לפי הניסיון המצטבר והנלמד (למשל: "בסירה נבקע הור ← הסירה טבעה"). התבנת של הסיבה "הפנימית" מתבנת אלמנטים בהתאם למה שנראה כיחסי סיבה ותוצאה בתחום "המציאות הנפשית", במושגים פסיכולוגיים או טרום-פסיכולוגיים (למשל, "הגיבור רתחן ← הגיבור רוצח" [אוידיפוס]).

4.3.3.3. תבנת תנייני ("נובע"). תבנת הנוצר במקום שלא היה קיים מלכתחילה נקרא תבנת תנייני (או נובע). הוא יכול להיווצר:

1. בגלל תבנית על בסיס של תבנות זולות. אם שני אלמנטים מיתבנתים על בסיס של תבנת מסוים, נוצרת תבנית, היכולה בעצמה לגרום להיווצרות של יחס שלא היה קודם לכן בין שני האלמנטים האלה על ידי איור (או מיור) של אספקט צורני או פונקציונאלי שלהם. למשל, החרון, הנוצר על בסיס של אופוזיציה צלילית ו מקום מקביל במאטריצה יכול להוליד גם תבנת פונקציונאלי על ידי איור (או מיור), כגון הרהבה של הפונקציות של האמצעים הלשוניים המשתתפים בתבנית. שכיח מאוד בפיענוח של טקסט ספרותי להצביע על קשר תמאטי (פונקציונאלי) בין איברי-

במיוחד בטקסט הספרותי (וראה להלן, 4.6, סינקרטיזם), נעשית ברורה בשעה שיש לתרגם טקסט (ובמיוחד ספרותי) משפה לשפה.

דוגמה ספציפית יכולה להיות תבנת של אופוזיציה צורנית ו במערכת (כגון זהות צליל וכו'). בטקסט הספרותי, תופעות כמו מצול, חרוז, משקל מתובנות בתבנת הזה (באופן בלעדי או בצירוף עם אחרים). אופוזיציה אקצנטואלית יכולה להיות הרגלית או מיורית. במקרה שיש לנו עסק עם מיור של הטעמה, יכול לחול בעקבות זה גם מיור של הפונקציות. מיור של פונקציות יכול לגרום לתיבנות במקום שהפונקציונאלי התיבנותי היה נמוך.

4.3.3.1.2. תבנת פונקציונאלי (מערכת י). שני אלמנטים עשויים להיתבנת על בסיס היחסים בין האספקטים הפונקציונאליים שלהם. פונקציות אלה יכולות להיות דו־גנאטיביות ודנטאטיביות. העיקרון הוא, שפונקציות מתקשרות על בסיס ההתייחסות שלהן לקונטקסט של סיטואציה, לתחום "נתוני הניסיון". באופן בלתי מדויק אפשר להבהיר זאת על ידי הקביעה, שמדובר בתיבנות "על סמך ידיעת העולם".

סטרוקטורות ספרותיות הנוצרות באמצעות התבנת הזו יכולות להיות: עלילה, גיבורים, סיטואציה, סצנה, אידיאה וכו'. (כל אלה תבניות במעלה שנייה, ומתובנות תות לא באופן בלעדי על ידי התבנת הזו).

4.3.3.1.3. תבנת טקסטואלי (צורני ו/או פונקציונאלי). אלמנטים יכולים להיתבנת בגלל (1) פוזיציות מקבילות במאטריצה, ובמיוחד ככל שגדלה הסדירות של ההקבלות האלה (ככל שהמאטריצה היא "הדוקה"). (2) בגלל שכנות ו/או עקיבה. התיבנות יכול להתקיים על בסיס צורני או על בסיס פונקציונאלי (כלו-מר, באמצעות הפונקציות של האמצעים הלשוניים, המיימים יחס מאטריציאלי).

דוגמה לתבנת מאטריציאלי על בסיס צורני יכולה להיות תבנית של שני אלמנטים, המיתבנתים בתבנת צורני של אופוזיציה צלילית ו המופיעים במקומות מקבילים (וקבועים) במאטריצה. תבנית כזאת ידועה בפרו־זדיה בשם "חרוֹז". לעומת זאת, במקרה של תבנית, שיש בה תבנת של אופוזיציה צלילית ו אבל נעדר בה התבנת המאטריציאלי, מדובר ב"מצול" בלבד.

במקביל, שתי פונקציות המופיעות בפוזיציות מקבילות בטקסט יכולות להיתבנת גם כאשר הסטרוקטורא-ביליות שלהן קרובה לאפס. אפשרות אחרת: אלמנטים המיתבנתים בתבנת פונקציונאלי, עשויים לקבל חיזוק על ידי העובדה שהם בפוזיציה מקבילה (למשל, בסופי פרק, בסופי מונולוגים, בנקודות מקבילות [מבחינה פונקציונאלית] בהתפתחות העלילה, וכו' וכו').

לגבי שכנות ועקיבה, הרי העמדתם של אלמנטים זה

תיים מסוגים שונים בינם לבין עצמם. יש טקסטים ספרותיים, שאפשר לראות בהם שימוש מורכב כתבנת המ-דומה בדרך זו, שהוא מיוצר בנקודה מסוימת בטקסט, מסולק אחר כך בנקודה מאוחרת יותר, אבל מוחזר שוב בנקודה עוד יותר מאוחרת. מקרה מורכב לא פחות הוא השימוש כתבנת המדומה באופן שלא ברור כלל אם הוא מדומה או לא.

בטקסטים שאינם ספרותיים אפשר לראות את שכיוו-תו של התבנת לפחות באותם טקסטים המבקשים להטות את המפענח. במקרה כזה נותן הטקסט לתבנת סטאטוס שקשה לגלות את מדומיותו, אבל שאפשר לטעון (למשל, בפורום משפטי), שהוא פוענח לא כהלכה על ידי המפענח (הצרכן) הנפגע, בזמן שלא היה כל מקום לפיענוח כזה, ושעל כן אין מחברי הטקסט יכולים לשאת באחריות ל"אי ההבנה" של המפענח (התובע).

4.3.4. תבניות ותבנות בטקסט הספרותי. לעיל נזכרו תזות על אופייניות של תבנות לטקסט הספרותי. האם יש תבניות (תיבנות ותבנות) בלעדיות ואופייניות לטקסט הספרותי? בעקבות דיונו לעיל צריך לקבוע, שאין שום תבניות בלעדיות לטקסט הספרותי, אבל אפשר לדבר על תבניות האופייניות לטקסט הזה יותר מאשר לטקסטים אחרים. השימושים האופייניים בתחום התיבנות משפיעים, כמובן, על היחסים הטקסטואליים האחרים ועל הנובע מהם, כגון האינפורמאציה הטקסטואלית. תיבנות צורני ומאטריציאלי, ייצור תבנות תנייניים ומדומים — כל אלה מוצגים בתחום התיבנות כסימני היכר של הטקסט הספרותי. במצב הנוכחי של המחקר אין אפשרות אלא לקבל תזות אלה כהנחות עבודה.

בטקסט ספרותי ספציפי, כמו בכל טקסט אחר, יש "התמודדות" בין התבנות השונים, וההבדלים בדומינאנטיות של תבנות יכולים לשמש מבחינים בין טקסטים לצורכי תיאורם. בין בסינכרוניה בין בדיאכרוניה. למשל, בתקופה שיש נטייה להעמיד את היצירה הספרותית כ"מציאות בלתי אמצעית", כ"חרד שהוסר ממנו [במקרה] קירו הרביעי" (כניסוחו המפורסם של אנדרה אנטואן), מתגבר השימוש בתבנת הפונקציונאלי (וכתבנת של התבנת הפונקציונאלי). לעומת זאת, בתקופות שיש נטייה להדגיש את המדיום האמנותי ואת האספקט המשחקי של היצירה, יש נטייה להגביר את השימוש בתבנות צורניים וטקסטואליים לגופם. כאשר נטייה זו היא קיצונית, נוצר לעיתים טקסט "הרמטי", המעורר קשיי פיענוח קיצוניים.

4.4. יחסים טקסטואליים לגופם, ב: גרייה. א. אלמנטים המופיעים ברצף עשויים להיות "מנומרים" על ידי (יחסם עם) אלמנטים אחרים, הקורמים להם או הבאים אחריהם. במקום שאפשר לראות "הנמקה"

החרוז, שאילולא היו איברים בחרוז, לא היתה נטייה לקשר ביניהם בתחום התמאטי.

יש מקרים הפוכים לדוגמה לעיל, ובאותו התחום עצמו. חרוז, הנוצר על סמך אפוזיציה צלילית ש בשפה מסוימת, עשוי לפי מה שתיארנו להוליד גם תבנית תמאטית. בעקבות השפעה ספרותית, עשויות שפות אחרות לחפש צורנים, שיקיימו יחס של אפוזיציה צלילית ש שיוכל לשמש תבנת לתבנית של חרוז, כאשר התיבנות הפונקציונאלי כבר נתון. מקרה קלאסי וידוע הוא החרוז האיטלקי *amore-cuore* (אהבה—לב), שיצר בגרמנית את הוז *Herz-Schmerz* (כאב—לב) וכיו"ב בשפות אחרות. למעשה, אותו תהליך מתרחש לאו דווקא במקרים מפורסמים כאלה, אלא בכל מקרה של תרגום משפה לשפה, כאשר יש כוונה לממש בשפת התרגום גם תבנית כגון חרוז.

2. בגלל כל מיור בפונקציות הטקסטואליות. למשל, אם מתקיים יחס מאטריציאלי \times , שאינו מתיישב עם היחסים הפונקציונאליים של האלמנטים, עשוי לחול מיור, כדי שתהיה התיישבות (כדי שתסולק הפרעה בתקשורת). למשל, במקרה של תבניות על בסיס של שכנות ועקיבה (וראה לעיל 4.3.3.1.3).

4.3.3.4. תבנת מדומה. תבנת מדומה הוא תבנת, הפועל (מתקיים) בשלב אחד של התיבנות העוקב, אבל מסולק (לגמרי, למחצה או רק זמנית) בשלב אחר של התיבנות העוקב. הסיבות לסילוק הן שונות. הסיבה יכולה להיות, שנמצא(ו) תבנת(ים) אחר(ים), המצליח(ים) ליצור תיבנות קוהרנטי יותר (להלן, 4.7). סיבה אחרת יכולה להיות, שבקרה פשוטה של הפיענוח מגלה, שאין מקום לתבנת מפני שאינו סינכרוני לטקסט הנתון. למשל, תיבנות בטקסט מהמאה ה-18, הנעשה על פי אינפורמאטים שיש לאמצעים לשוניים מסוימים במאה ה-20, ושמתברר שלא היו קיימים במאה ה-18, נעשה בתבנת מדומה, ושכיה שמפענח מבקר מסלק (דורש לסלק) אותו אצל המבצע.

התבנת המדומה הוא תופעה מרכזית בתהליכי התיבנות העוקב. בתהליך התיבנות יש משחק בלתי פוסק של יצירה וסילוק של תבנות. סוגים שונים של טקסטים יכולים להרבות את השימוש בתבנת זה, ואחרים יכולים להשתדל להימנע ממנו ככל האפשר. להימנע ממנו לגמרי הוא דבר בלתי אפשרי, מפני שתמיד אפשר להביא בחשבון, שיש מקום ליצור סטרו-קטורות, שבסופו של דבר צריך יהיה לפסול (לסלק) אותן. בגלל הנטייה של הטקסט הספרותי לסינכרטיזם (להלן, 4.6) יש להניח, שהשימוש בתבנות מדומים יהיה בו גודל יותר מאשר בסוגים אחרים של טקסטים. אבל יש הבדלים ניכרים, כמובן, גם בין טקסטים ספרותיים

בתחום הרטוריקה. כאשר סידרת האיברים א, ב, ג מקיימת יחס פוזיציונאלי $a \leftarrow b \leftarrow c$, כלומר א קודם ל-ב, ו-ב קודם ל-ג, אז הפונקציות של הסדר הזה (החד-כיווני) יכולות להיות בעלות חשיבות לטקסט. (מצד שני הן יכולות להיות, כמובן, מאופסות, אם במקרה סדר מסוים הוא רק תוצאה של דרישות הלשון [כגון הקדמת שמות תואר לשמות עצם בשפות אחדות], ואין לו פונקציה נוספת). למשל, אם טקסט של סיפור מתחיל במספר בגוף ראשון, ורק אחרי עמודים אחרים (או רבים) מסתבר, למשל, מינו של המספר, עשויה להיות לדבר זה פונקציה רטורית לגבי הסיפור. כאשר מינו של המספר אינו אקספליציטי בשפה אחת (כגון "אני" הלכתי" בעברית), אבל אקספליציטי בהכרח בשפה אחרת (למשל *я пришел* ברוסית), אז תרגום משפה אחת לשנייה מפר את הפונקציה של יחסי הסדר. באותו האופן, קל להבין את ההפרעה הפונקציונאלית במקרה שיחידות החייבות (בכפופות לפונקציה שלהן) לבוא בסוף, באות בראש. למשל, בסיפור בלשי או בבדיחה. הסדר שהאינפורמציה נמסרת בו הוא אפוא משמעותי לפונקציות הטקסטואליות. למשל, הנטייה לתבנת על פי האלמנטים הבאים בתחילת הטקסט היא מוכחת במידה רבה, ואפילו נוצרות תבניות מדומות בהתאם לכך, לא תמיד הן מסולקות.¹⁰ גם העמדה הנקבעת כלפי האינפורמציה מושפעת מהמקום של היחידות. בקיצור, תופעות כמו השתכנעות, השפעה, אבל גם "מתח" ("רצון לדעת מה יקרה בהמשך") וכן ביצוע יחסי קישור וגרירה ספציפיים מוכתבים במידה רבה על ידי יחסי הסדר (היחסים המאטריציאליים).

4.6 סינקרטיזם ביחסים הטקסטואליים. סינקרטיזם פירושו, כאשר יש יחס כמותי בלתי פרופורציונאלי בין האמצעים ליחסים החלים עליהם (= לפונקציות שהם נושאים). למשל, כאשר תבנית נוצרת על ידי יותר מתבנת אחת, התיבנות הוא סינקרטי. תזה שכיתה בתיאוריה של הספרות היא, שסינקרטיזם הוא תופעה נפוצה הרבה יותר בטקסט הספרותי מאשר בסוגים אחרים של טקסטים, ובין סוגי הטקסטים הספרותיים — בז'אנרים מסוימים ובתקופות מסוימות יותר מאשר באחרות (כגון: בפוטוריזם יותר מאשר בריאליזם).

¹⁰ לעמדה דומה הגיעו בפסיכולוגיה הניסויית, שחקרה את ההשפעה של אינפורמציה הניתנת בתחילת השדר (טקסט) לעומת ההשפעה של אינפורמציה הניתנת אחרי כן (גבי דרכי התיבנות והגרירה של האלמנטים הטקסטואליים (בין היתר מבחינת האינפורמציה הכללית). המסקנה הזהירה היתה, שהאינפורמציה הבאה בתחילה היא בדרך כלל האינפורמציה המכרעת. על סמך קביעות אלה ניסו כמה חוקרי ספרות לטפל במיבנה האינפורמאציה של יצירות מסוימות. ראה, למשל, פרי [17], בעיקר 74, הערה 129, וביבליוגרפיה שם.

כזאת, מדובר על יחסי גרירה או שיר שור. אלמנט המשתתף ביחסי גרירה אלה הוא או גורר ו/או נגרר. אלמנטים המקיימים יחסי גרירה מקיימים גם בהכרח יחסי קישור, ויוצרים אפוא תבניות, אבל לא בהכרח להפך. כלומר, כל גרירה יוצרת תיבנות, אבל לא כל תיבנות היא גרירה.

עקרונות הגרירה יכולים להיות חופפים לעקרונות התיבנות, אלא שהשאלה הנשאלת לגבי חוקי הגרירה אינה באיזו מידה אלמנט a מתקשר עם אלמנט b, אלא באיזה מובן אפשר לומר, שאלמנט a קיים בגלל אלמנט b או להפך (תלוי באיזה כיוון מנסחים את הגרירה). הגרירה יכולה להיות הדוקה או רופפת, קונוונציונאלית או לא. הגרירה הדקדוקית יותר מובהקת מגרירה לא דקדוקית, אבל גם בתחום הלסקיקאלי יש שרשרות מאובנות — הצירופים הכבולים.

ההשקפה הרווחת היא, שבטקסט הספרותי יש נטייה גדולה יותר לגרירה הדוקה. אבל יש הבדלים ניכרים בין ז'אנרים ותקופות. יש הבדל בין הטקסט, שחוק הגרירה הדומינאנטי שלהם הוא צורני וטקסטואלי, ובין טקסטים, שחוק הגרירה הדומינאנטי שלהם הוא פונקציונאלי. בתחום הקונטקסט של הסיטואציה עצמו יש הבדלים בין בניית שרשרות על בסיס של סיבתיות מיתית, קונוונציונאלית או פסיכולוגית. הדיון בהבדלים אלה תפס תמיד מקום חשוב בניתוחים של עלילה וגיבורים ביצירה. "סיבתיות חמורה" (דטרמיניזם) נדרשה בטרמאגדיה הקלאסית, בנאטוראליזם, ברומאן הפסיכולוגי, ועוד. היא הפכה לפוסטולאט אמנותי. סיבתיות זו היתה שונה בזרמים (ובז'אנרים) הנזכרים — מיתית גלויה ופסיכולוגית סמויה בטרמאגדיה הקלאסית, פסיכולוגית בנאטוראליזם, פסיכולוגיסטית ברומאן הפסיכולוגי. לעומת זאת התבססו סוגים אחרים של יצירות על סיבתיות קונוונציונאלית (כלומר, תחילה פותח מודל של גרירה שנעשה מוכר, ואחר כך נבנו גרירות קונוונציונאליות על סמך המודל הזה, כגון ב"מחזה העשוי היטב") או על ניסיון לטשטוש הגרירה ולסילוקה המאקסימאלי. הנטייה לגרירה צורנית (ומאטריציאלית) לא נחקרה די צורכה, ופחות מזה היחסים בין דרכי הגרירה השונות.

4.5 יחסים טקסטואליים - לגופם, ג: סדר. יחסי הסדר יכולים להיות מתוארים ברצף הסופי (הסגור), בטקסט, כיחסים מאטריציאליים. האימפליקאציות של הסדר לגבי התיבנות והגרירה הובהרו לעיל. נוכל לסכם ולומר, שעל בסיס הפוזיציות שלהם בטקסט עשויים האלמנטים להיתבנת זה עם זה, או להיות נגררים זה על ידי זה. בנוסף על אימפליקאציות אלה של יחסי הסדר אפשר לשאול מה הן הפונקציות הטקסטואליות של יחסי הסדר. פונקציות אלה יכולות להיות בתחום האינפורמאציה או

לא נעשתה בחינה, באיזו מידה זהו זו תופסת לגבי סוגים שונים של טקסטים ספרותיים.

4.9. פוליכרוניות ביחסים הטקסטואליים. היחסים הטקסטואליים מותנים במצב הפוליכרוני של המערכת. היחסים הפנים-לשוניים והחוץ-לשוניים המתנים את פעולת האמצעים הלשוניים לגבי קונטקסטים של סיטואציה משתנים מתקופה לתקופה. כתוצאה מזה, דרך משל, תבניות בטקסט מתקופה קודמת יכולות להתבטל לגבי מפענח מתקופה חדשה, ולהפך — עשויות לצמוח תבניות חדשות. למשל, בעברית הישראלית אין עוד לצמד המלים עוז — רת ת נתונים לשמש הרוז, בניגוד לתקופה קודמת, שההברה האשכנזית הליטאית מימשה בה את הגראפמים בצלילים [eys] ו-[resey] (ראה הרוזבסקי [א3], 724). בפיענוח התבניות של טקסט מסוים יש להביא אפוא בחשבון את התבניות הסינכרוניים שלו, ולסלק תבניות שלא היו קיימים בזמנו.

5. המאטריצה

בדיון לעיל (4. וכ"ו) ניסיתי להציג את התזה, שראיית הטקסט (הרצף הסופי-הסגור) כמאטריצה נותנת יתרונות מסוימים לגבי תיאור היחסים הטקסטואליים של הטקסט בניגוד ליחסים הריציפיים (האינסופיים), היחסים הסינטאגמאטיים. היחסים המאטריציאליים תוארו כסדרה נוספת של יחסים על יחסי הרצף, וההכרח לראות אותם נבע מהשיקול, שיש אימפליקאציות פונקציונאליות אפ-שריות לפוזיציות השונות של האלמנטים בטקסט.

במסורת של מחקר הספרות, קל היה יחסית להצביע על הפונקציונאליות של יחסי המאטריצה בויאגרים מסוימים, שבהם יש קביעות גבוהה של פוזיציות מקבילות, כגון בשירה שקולה וחרוז. החזרות של איברים מקבילים, ההפסקות הקבועות, המספר הקבוע והחוזר של אלמנטים צורניים (הטעמות, הברות, טונים) — כל אלה הופכים את השירה השקולה והחרוז למאטריצה מובהקת, או מוטב: מאטריצה הדוקה. זו היא מאטריצה, שיש בה קביעות חוזרות של פוזיציות מקבילות (אקוויבאלנטיות). קביעות חוזרות אלה זזן גם מספר ריות וגם כמותיות, ועל כן קל יחסית לפתח תיאור ממצה שלהן. מסיבות אלה יש הישגים ניכרים בענף הפרוזודיה (והסטרופיקה) בתיאוריה של הספרות. לעומת זאת, בויאגרים אחרים, מובהקותה של המאטריצה נראית פחות גלויה ומיידית, ולכן נדמה, כאילו טקסטים כאלה אינם בגדר מאטריצה. בטקסט כמו רומאן קשה יותר לזהות פוזיציות סדירות או חוזרות, מה גם שקשה לראות שפוזיציות אלה מקיימות יחסים כמותיים. בגלל הקשיים האלה, כמו גם בגלל חוסר תיאורטיזאציה אדק-וואטית, מחקר המאטריציאליות של מאטריצות רופ-פות אינו בשלב מתקדם, אף כי יש הרבה נסיונות.¹¹

4.7. קוהרנטיות ביחסים הטקסטואליים. היחסים הטקסטואליים יכולים לקיים קוהרנטיות או לא. למשל, אם תיבנות נעשה על ידי תבנתים אחדים, ויש סתירה בין התבנתים האלה, התיבנות מכונה בשם "לא קוהרנטי". המשפטים הבאים: "תגיד, אבא, למה הפר חים צומחים מתוך הלכלוך?" — "מפני שלא נעים להם בכלוך ובגלל זה הם ממהרים לעלות אל האור!" (סטרנדברג, 'מחזה הלום') מיתבנתים בתבנת-של-תבנת של סיבה (המתבטא במלים "למה" ו"מפני ש-"), אבל האינפורמאטים הצריכים להיתבנת בהתאם לזה סותרים את הניסיון (את הירע המקובל) האנושי. הפר חים צומחים בגלל סיבות אחרות מאשר שנאת הלכלוך. נוצרת תבנית לא קוהרנטית, ותוצאותיה של אי-הקוהרנטיות יכולות להיות שונות:

(1) אין אפשרות לסלק שום תבנת, ונוצרות תקלות בתקשורת.

(2) תבנת אחד נחשב למדומה, ומסולק.

(3) נעשה מיור ביחסים הטקסטואליים כדי לאפשר קוהרנטיות. (בדוגמה שלנו יכול להיעשות מיור בכיוון ל"אירוני" [כלומר: "את יודעת שזה לא כך, אבל אין לי תשובה אחרת"], או שנעשית הרחבת הפונקציות: "העולם הזה הוא כל כך מזהם, שאפילו הפרחים מבטאים את סלידתם מזהומו על ידי התנהגותם". על בסיס של מיור כזה, מה שהוא "סיבה דמיונית" מבחינת הפונקציה ההרגלית הופך להיות "סיבה אמיתית-עמוקה" [הנקראת לעיתים קרובות "סמלית"].)

(4) אי הקוהרנטיות נשארת, והיחסים הטקסטואליים של הטקסט כולו, או של חלק ממנו, נעשים מורכבים. למשל, אין אפשרות להכריע איזה תבניות ליצור. מקרה כזה הוא שכיה כאשר יותר מאשר תבנית אחת מתגלה כבלתי קוהרנטית.

איי-קוהרנטיות ביחסים הטקסטואליים פוגעת באוטו-מאטיות של התיבנות.

4.8. אוטומאטיות ודיאטומאטיות ביחסים הטקסטואליים. כאשר היחסים הספציפיים בין האלמנטים הם שכחים ("מופרים"), ואין סתירה ביניהם, מדובר על אוטומאטיות ביחסים הטקסטואליים. אילולא הנחנו אוטומאטיות, היתה התקשורת מתנהלת בקשיים ניכרים, ולפעמים לא היתה מתאפשרת כלל. לעומת זאת, כאשר היחסים הטקסטואליים הספציפיים אינם שכחים, או סותרים זה את זה, חלים עיכור בים בתקשורת, וחלה דיאטומאטיות של התהליך. בכל מבע יש מידה של אוטומאטיות ודיאטומאטיות המאזנות זו את זו, אבל אפשר לראות גם יחסי עדיפות לסוג זה או אחר. לפי תפיסת הפורמאליזם והסטרוקטוראליזם הציכ, נוטה הטקסט הספרותי לדיאטו-מאטיות של היחסים הטקסטואליים. אבל מעולם

¹¹ יש נסיונות בכיוון זה במחקר הספרות העממית: פרופ,

נית על ידי היחסים במערכת הדו־גנאציות של האמצעים הלשוניים. הרטוריקה שעל בסיס האינפורמאציה ובנית באמצעות היחסים של הנורמות החוץ-לשוניות (כגון התברתיות) שהאינפורמאציה מתייחסת אליהן. הרטוריקה קה שלא על בסיס האינפורמאציה (או שלא במישרין על בסיס האינפורמאציה) ובנית באמצעות יחסים של מערכת הנורמות הלשוניות. לרטוריקה מן הסוג השני נקרא "מישנית", או "סגנון".¹³

כל יחידה בטקסט יכולה להיות פונקציה לגבי כל יחידה אחרת, שגם היא (נושאת) פונקציה. למשל, אם נוצרת התבנית 'גיבור א', כל שאר היחידות יכולות לתפקד לגבי התבנית הזאת, ותבנית זו יכולה לתפקד לגבי כל השאר. במלים אחרות, האינפורמאציה והרטוריקה המופקות מ'גיבור א' יכולות לחול לגבי תחום העלילה, הגיבורים האחרים וכו'. מצד שני, העלילה, הגיבורים האחרים, עמדת המספר, הסגנון וכו' מתפקדים לגבי 'גיבור א', זאת אומרת: מוסרים עליו אינפורמאציה ויוצרים עמדה לגביו.

מכיוון שהפונקציות הטקסטואליות מקיימות יחסי מרכז ופריפריה, פועל הדבר מייד על אירגון הייראכי של כל היחידות בטקסט ועל סוג האינפורמאציה והרטוריקה המופקות. היחסים בין האלמנטים כאמצעים ובין הפונקציות שלהם הם אפוא יחסים חזרים. על סמך אמצעים מסוימים נבנים יחסים טקסטואליים מסוימים, והם מכתיבים פונקציות, אבל הפונקציות מתארגנות בהיירארכיה וחוזרות וקובעות את היחסים מבחינתו של כל אלמנט בנפרד. כל אלמנט טקסטואלי הוא אפוא בראש בראשונה מותנה-פונקציה (כפוף לפונקציה), שגם היא טקסטואלית.

האם יש סוגי פונקציות האופייניים לטקסט הספרותי? התזה המפורסמת של הפורמאליזם-סטרקטוראליזם על "ההיערכות אל המבע" (או "תזות של פראג" [45]; [1929] ואצל מוקאר'ובסקי [35; 1948]) — "הפונקציה האסתטית" (נוסחה ונפוצה) באהרונה על ידי יאקובסון בחיבורו הידוע "בלשנות ופואטיקה" [25]. הפונקציה הלשונית "המתייחסת אל השדר" כונתה בפי יאקובסון "פונקציה פואטית". תמציתה של התזה על הפונקציה הפואטית היא, שבנוסף על הפונקציות הרגילות בלשון, היוצרות אינפורמאציה על המוען, על הנמען, על הקוץ-טקסט וכו', קיימת גם פונקציה "ריקה" מבחינה אינפורמאציונית, פונקציה החוזרת אל עצמה, שבה אמצעים מתפקדים לגבי עצמם בחינת אמצעים. יאקובסון ([25],

טבעי, שאם המאטריצה הדוקה, אזי התיבנות, הגרירה (וגם אפשרויות הניבוי, ראה להלן, 6.) בולטים ומיידיים.

6. ניבוי

לגבי כל אלמנט בטקסט אפשר לומר, שעל ידי כך שהוא מיתבנת עם אלמנטים הבאים אחריו ברצף, או שהוא גורר אלמנטים הבאים אחריו ברצף, הרי אפשר לנבוא * בשיעורים שונים של סבירות את האלמנטים האלה. במלים אחרות, לגבי כל אלמנט א בפוזיציה \times בטקסט אפשר לנבוא (בשיעורים שונים של סבירות), שיופיעו האלמנטים ב, ג, ד. ניבוי והניתנות-לניבוי (פרדיקטא-ביליות) הם מושגי יסוד בתיאוריית האינפורמאציה (הכמותית), הרואה את האלמנטים שלגביהם שיעור ה-ניבוי הוא גבוה כ"עודפים". בבדיקות שונות שערכו חוקרים בתיאוריית האינפורמאציה נעשה ניסיון לנסח את ההבדלים הכמותיים בין טקסטים עיוניים לדיבוריים ולספרותיים. (שיעור הניבוי תואר כגבוה בטקסטים העיוניים פי כמה מאשר בספרותיים.) במושגים של תורת הספרות, תופעת הניבוי מתוארת לעיתים קרובות בשם "יצירת" ציפיות" ברצף, אבל פעולתו של העיקרון הזה לא הובהרה די הצורך לגבי טקסטים ספרותיים, הן בגלל חוסר מסגרת תיאורטית והן בגלל חוסר ניסוי.¹² מכל מקום, משמעותו של הניבוי לגבי סוג היחסים הטקסטואליים וכן לגבי מימושם אינה מוטלת בספק.

7. הפונקציות הטקסטואליות: אינפורמאציה ורטוריקה. הפונקציה הפואטית

הפונקציות הטקסטואליות יכולות להיות אינפורמאציוניות או רטוריות. ב"אינפורמאציה" הכוונה כאן למכלול הנתונים (או "הידיעות") העשוי להיות מופק מהמבע הלשוני לגבי הגורמים המשתתפים באקט של התקשורת (המוען, הנמען וכו', לפי מונחי תורת התקשורת שהועתקו על ידי יאקובסון [25] לצורך הפונקציות בלשון). ב"רטוריקה" הכוונה למכלול העמדות הנוצרות בנמען, בין על בסיס האינפורמאציה ובין שלא על בסיס האינפורמאציה. האינפורמאציה נב-

קודמיו וממשיכו ברוסיה, וכן "הסטודקטוראליסטים הצרפתיים" כגון לוי-סטרוס, בארת ועוד.

* השימוש הלשוני כאן הוא בשורש "נבא" הנוצר כשורש גזור מ"נבא", כדי להבחין בין "לנבא" ו"לנבוא", נבואה וניבוי. כדאי אולי גם להבחין בין "חיווי", המשמש בתיאוריה של המדע, לבין "ניבוי", שהוא אספקט של יחסים טקסטואליים בזמן.

¹² אנשי הספרות עוסקים לעיתים באופן פראי לגמרי בתיאור של יחסים הניתנים לניבוי, שלפי דעתם "מזוהים" באמצע הדרך ("הפרת ציפיות"). אין ספק, שהעיקרון הוא נכון, אבל היישום המעשי שלו בתחום האינטרפרטאציה, למשל, לוקה ברירותיות רבה.

¹³ אין כאן המקום להרחיב את הדיבור על תפיסות הסגנון. תפיסת הסגנון שלי תוארה חלקית בחיבור אחד ([1], בעיקר [286—288]), ותואר בהרחבה בחיבור אחר ([19a], שעדיין לא הוכן סופית לפרסום. תמציתה של הגישה— בחיבורי ([19], פרק 1), העומד להתפרסם בקרוב.

מבקש לתרץ עובדה זו בכך, שהפרוזה היא "תחום מע- בר ליוני. במקרה זה המעבר הוא מלשון שירית לחלו- טין ללשון רפרנציאלית לחלוטין" (שם, שם). קביעות אלה אינן משביעות רצון, וגם מצביעות למרבה הצער על כך, שמאז ניסתה את התזה בראשונה ב-1919 (בעק- בות ניסוחיו הראשונים של יאקובינסקי [26]), בחיבור- רו "שירה רוסית חדישה" [25a] לא התקדם יאקובסון הרבה בפיתוחה של התזה.

אף על פי שאין זה המקום להרחיב, הכרחי לציין, שיגלויה של הפונקציה הפואטית, המתאשר במחקרים מסוגים שונים, כגון בניתוח טראנספוזיציות של מער- כות-סימנים (למשל, בניתוח התרגום הספרותי¹⁴) הוא הישג שאין מקום לוותר עליו. עם זאת, יש לבסח את גבולות הפונקציה הפואטית במדויק יותר, וגם לבדוק אותה אמפירית (כפי שדורש, למשל, רוט [41]) בהיקף גדול יותר ממה שנעשה עד כה. בחיבור זה אין לנו אלא לקבל כהיפותזה עבודה את הפונקציה הפואטית שהרי טיפולוגיה של פונקציות ספרותיות (ובכלל זה ליבון בעיית הפונקציה הפואטית) שייכים בראש ובראשונה לתיאוריה של המערכת הספרותית ולא של הטקסט הספ- רותי. לדיונו כאן חשוב איך מתמקמות הפונקציות בטקסט, ואיך הטקסט מאייך אותן על בסיס של היח- סים הטקסטואליים-לגופם. ננסה אפוא לדון בעניינים אלה, תחילה באספקט האינפורמאציוני ואחר כך באספקט הרטורי-סגנוני.

7.1. אינפורמאציה ותיבנות. הכפיפות של האינפורמאציה לתיבנות קיימת ברכים הבאות:

(1) כאשר אמצעי לשוני מסוים מתפקד לגבי יותר מאשר קונטקסט אחד של סיטואציה, כלומר נאשר אינ- פורמאטור מסוים נושא יותר מאשר אינפורמאטום אחד, ההשתתפות של חלק מהאינפורמאטים האלה בתבנית (על בסיס של תבנת פונקציונאלי) יכולה לגרום לסילוק של שאר האינפורמאטים, או למיור של חלק מהאינ- פורמאטים או של כולם.

(2) כאשר אמצעי לשוני אחד מיתבנת עם אמצעי לשוני אחר על בסיס של כל תבנת שהוא, עשוי התיב- נות להוליד אינפורמאטים שלא היו באמצעים האלה או באחד מהם לפני שנעשה התיבנות. כדוגמה לתופעה זו הבאתי לעיל את החרוז, אבל העיקרון חל על כל איברי התבנית האפשריים.

(3) כאשר היחסים הטקסטואליים מכתיבים סינקרטיזום גבוה בתיבנות, נוצרת אינפורמאציה סינקרטית, העשויה ליהפך לאינפורמאציה "מעורפלת" בדרגה מסוימת.

(4) כאשר כתוצאה מתבנית נוצרים אינפורמאטים חדשים, הם יכולים לנבוע על ידי מיור בפונקציה של

עברית: 278) מבהיר את תפיסתו את הפונקציה הפואטית כך:

הפונקציה הפואטית משליכה את עקרון שוויון-הערך מציר הכרירה על ציר הצירוף. שוויון הערך מתעלה והופך לתחבולה הכונה את הרצף. בשירה כל הברה היא שוות-ערך לכל הברה אחרת שבאותו הרצף; אנו מניחים שקיים שוויון-ערך בין כל הטעמות המלים, וכן בין כל איי-הטעמות; הארוך מבחינה פרוזודית מקביל לארוך, והקצר לקצר; גבול-מלה שקול כנגד גבול-מלה ותוסר-גבול שקול כנגד חוסר-גבול; אתנתתא תח- בירית שווה לאתנתתא תחבירית, חוסר-אתנתתא שווה לחוסר- אתנתתא. הברות הופכות ליחידות-מידה וכן גם מורות [mores] או הטעמות.

עם זאת מבהיר יאקובסון [25], עברית: 279), שה- פונקציה הפואטית אינה הפונקציה הבלעדית לספרות, אלא שהיא יותר דומינאנטית בטקסט הספרותי מאשר בטקסטים אחרים. מה שצריך אפוא לעניין את הפואטיקה הוא יחסי הגומלין בין הפונקציה הפואטית ובין הפונק- ציות הלשוניות האחרות.

עלי להעיר, שאת "השלכת שוויון הערך" וגו' ראוי להבין לא כאילו כל אלמנט לשוני בטקסט הספרותי מקבל מעמד שווה-ערך לזולתו. אילו היה כך, לא היינו יכולים כלל לדבר על יחסי היירארכיה בטקסט. שוויון-הערך פירושו רק, שלגבי יחידות לשוניות טקסטואליות עשויה הפונקציה הפואטית לארגן מה- דש את המעמד ההירארכי שלהן. אפשר אולי להבהיר זאת באופן הבא: מה שאנשי תורת האינ- פורמאציה מכנים בשם "האנטרופיה האינפורמאציונית", מתוך הנחה שהאיברים העורפים פועלים רק כדי להת- גבר על "רעש", צריך להימדד ולהישקל באופן אחר בטקסט המפעיל פונקציה פואטית. אם, למשל, החלקים האחרונים של המלים מתוארים כנושאי האינפורמא- ציות השוליות (הכמות הקטנה ביותר של אינפורמא- ציה; ראה פיטרובסקי [38], 103), הרי הפונקציה הפו- אטית עשויה לשנות את ההירארכיה באופן זה, שדווקא חלקים אחרונים אלה יהיו במרכז הפונקציונאלי של הטקסט המסוים. או: הפונקציה הפואטית עשויה לה- טיל דווקא על "הרעש" פונקציות מרכזיות.

האם יש לקבל את התזה על הדומינאנטיות של הפונ- קציה הפואטית בטקסט הספרותי? צריך לזכור, שה- פורמאליסטים הושפעו מהספרות שנוצרה בזמנם (בעיקר מהפוטוריסטים), ואהבו לעסוק בטקסטים הקרובים ל- ספרות זו (סטרן, גוגול). טבעי אפוא, שמצאו את הדו- מינאנטיות של הפונקציה הפואטית בצורה בולטת, והפ- כו אותה לעיקרון כולל. אבל התיאור שלהם (ושל יא- קובסון בכלל זה) את הפונקציה הפואטית אינו נראה כיכול לחול גם על טקסטים אחרים, למשל על הדומאן הנאטוראליסטי. יאקובסון אינו מתעלם מבעיה זו, ומדוה, ש"הפרוזה מעמידה בפני הפואטיקה בעיות סבוכות יותר [מאשר השירה]" [25], עברית: 283), אבל

¹⁴ על עניין זה אני עומד בחיבורי [19].

אם הגרירה מתקיימת גם בתחומים לא אינפורמאציו-ניים (למשל צלילים, גראפמים), מתקיימת צבירה של אינפורמאציה, אי ודאות או מיור (למשל, אינפורמאציה הרגלית יכולה לעבור מיור בגלל חרון, מצלול או תב-נית על בסיס של תבניות צורניים אחרים). כאמור, שיעור הניבוי יורד כאשר יש סינקרטיזם (בתיבנות או בגרירה). יתר על כן, כל מה שמבחינת כמות האינפור-מאציה הניתנת לניבוי נחשב כ"עודף" מקבל פונקציות מרכזיות יותר. אפשר לנסח זאת במושגים של תורת האינפורמאציה כך: האיברים העודפים, במקום לשמש אמצעי להתגבר על הרעש, הופכים בעצמם להיות רעש.

7.3. אינפורמאציה ויחסי סדר / יחסים מאטריציאליים. פיזור האינפורמאציה בטקסט ביחסי סדר מכריע בראש ובראשונה לגבי דרכי ההת-אייכות (הרחבה, צמצום, שינוי, מיור) של האינפורמא-טים בעקיבה, מה שמכריע מצידו לגבי התיבנות העוקב (בניית תבניות וסילוקן) ולגבי האינפורמאציה הנשארת, מסולקת או מסולקת-למחצה/זמנית בכל שלב או בסוף. תופעה זו צריכה בדיקה רחבה, ויש לה השלכות, כאמור (לעיל, 4.3). גם לגבי תחום הרטוריקה, למשל לגבי תו-פעות כמו יצירת עמדה לגבי ערך האינפורמאציה ("הא-פקט הראשוני הקובע"¹⁵), או עמדות כמו "מתח" (בסי-פור בלשי), "צחוק" (בבדיחה) וכדומה.

7.4. אינפורמאציה ומכלול היחסים הטקס-טואליים. את מכלול היחסים הטקסטואליים אפשר לראות בתור "שלם", המכריע כ"שלם" לגבי הפקת האינפורמאציה. למשל, כאשר הקורא את הרומאן אומר: "כבר מהעמוד הראשון ידעתי שפלוני הוא המרגל", מופקת אינפורמאציה ממכלול היחסים טקסטואליים (וראה לזטמאן [32], 168). כאשר ניתן למבוגר "ספר לילדים" (דבר שהוא מזהה לפי סימנים חיצוניים — כגון ניקוד בעברית וכד' — ועל בסיס תכונות ספציפיות) הוא נוטה לסלק בפיענוח שלו אינפורמאטים, שבאופן אחר היה אולי צובר אותם ומייחס להם פונקציה טקסטואלית ("חשיבות"). במקרים רבים משתנה ההתייחסות אל "השלם", כדי שאפשר יהיה להפיק אינפורמאציה מסו-ימת. במלים אחרות: האינפורמאציה מתקנת את המכלול של היחסים הטקסטואליים. למשל, "ספר לילדים" מוכר גם כ"ספר למבוגרים" והאינפורמאציה המופקת ממנו נעשית שונה מאשר קודם.

הפרעות בשלם (או שימוש בשלם מסוג א במקום בשלם מסוג ב) גורמות להפרעות בהפקת האינפורמא-ציה או למיור. מכלול רב-ערכי (למשל, המזוהה כו'אנר מסוים לפי יחסים מסוימים, וכו'אנר אחר לפי יחסים אחרים) גורם להפקת אינפורמאציות אחרות מאלה של

אמצעים. למשל, פורמאטורים (לפי ויינרייך [48]) יכו-לים לשאת דנטאטים, בניגוד להרגל. דוגמה: המין הדקדוקי של עצם דומם בלשון מסוימת יכול לתפקד כדנטאטום. "מוות" הוא דמות של זכר בעברית, אבל נקבה ברוסית ובעברית; "אי" הוא זכר בעברית, אבל נקבה בעברית.

כל הדרכים הנזכרות, או ואריאציות שלהן, פועלות בטקסט הספרותי, בשיעורים שונים על פי סוג הטקסט. דרך (4) מתוארת כאופיינית בראש ובראשונה לטקסט הספרותי (רְבוּיִרְוִנְצוּוּאִיג [39], יאקובסון [25] ועוד), ואמנם היא שכיחה בו יותר מאשר בטקסטים של לשון הכתב התיקנית. אבל האמת היא, שלא יחסים טקסטו-ספרותיים ספציפיים הם שיצרו, למשל, דנטאטים לפור-מאטורים, אלא שדנטאטים אלה הם אחד מסימני ההי-כר של הלשון הטרנס-תרבותית, הקמאית, "הפרימיטי-בית", דווקא. ייחוס הכוח המאגי ללשון מצד אחד, והקאטגוריואציה המינית של הראייה המיתולוגית מצד שני (למשל, ביוונית: שמיים = זכר; ארמה = נקבה. השמיים [אוראנוס] מפרים את הארמה [גיאה] במיתו-לוגיה היוונית; באוגרית "מוות" הוא אָל זכר הבא לחטוף את נשותיו של האל בעל, וכדומה) הן שיצרו את הדנטאטים לפורמאטורים. רק הלשון המתורבתת, המתוקנת, וההתבוננות הראציונאלית, הן שסילקו את הפונקציה הדנטאטיבית של הפורמאטורים. אבל פונקציה זו השתמרה בלשון דיבור (לפעמים תת-תיקנית) אפילו באותן שפות שיצרו כינויים מיוחדים לעצמים דוממים "חסרי מין" (i) באנגלית במקום he או she). באנגלית צריך בכל זאת הדובר לדעת, ש"או-נייה" היא she וגם טבע הוא she, אף על פי שלשון הכתב התיקנית גוזרת it. באותו אופן, הלשון בטקסט הספרותי לא יצרה פונקציה דנטאטיבית לפורמא-טורים, אלא שימרה את הפונקציה הזאת, מפני שהיא השתלבה לעיתים קרובות מאוד עם הצרכים הטקסטו-אליים הספציפיים, כגון הפעלת הפונקציה הפואטית, סינקרטיזם בתיבנות, פיגוראטיביות לשם תיבנות סינ-קרטי וכיו"ב.

7.2. אינפורמאציה ויחסי גרירה. יחסי הגרי-רה מכריעים לגבי האינפורמאציה בעניינים הבאים:

(1) ודאות האינפורמאציה או המיידיות שלה. כאשר גרירת האינפורמאטים היא הדוקה, נעשית הפקת האינ-פורמאציה ודאית יותר ("פשוטה" יותר), ומבחינת הגי-בוי גם מהירה יותר.

(2) כמות האינפורמאציה החדשה. כאשר הגרירה היא הדוקה וגורמת לשיעור גבוה של ניבוי, כמות האינפור-מאציה החדשה בתהליך הפיענוח העוקב היא נמוכה. רק "רכיבה" של תבניות סינקרטייות על גבי הרצף הנגרר יכו-לה לגרום להפרת הניבוי הגבוה במקרה של גרירה הדוקה.

¹⁵ ראה הערה 10 לעיל.

8.2. ייחודו של הסגנון בטקסט הספרותי. הסטילמה הספרותית אינה יכולה להיות מתוארת (או מפוענחת) באופן ארקואטי רק על סמך האופוזיציות שלה ברב-מערכת הלשונית. אם נסתפק במודל הכללי של האופוזיציות בתוך הרב-מערכת הלשונית¹⁷ לא נוכל להסביר איך טקסטים ספרותיים יכולים להעלות ערכים סגנוניים שונים מאלה של טקסטים אחרים באותה תקופה עצמה לגבי אותם אמצעים, או איך הם יכולים "לכווין" את יחסי הרב-מערכת לפי צרכים טקסטואליים. למשל, מדוע אמצעים (צורנים) מסוימים שהם סטילמה בקו-מדיה העממית של סוף המאה ה-18 אינם סטילמה בטראגדיה הקאנונית של סוף המאה ה-19, אף על פי שיחסי הרב-מערכת הלשונית מבחינת אותם האמצעים לא השתנו?

יש להוסיף אפוא עוד גורם: יחסי הרב-מערכת של הספרות. או ביתר דיוק: השתבצות הרב-מערכת הלשונית בתוך הרב-מערכת הספרותית. מיבנה הרב-מערכת של הספרות אינו נושא לדיון כאן (ראה הסבר קצר להלן, 9). די לקבוע כאן, שהרב-מערכת הספרותית יוצרת ערכים במישור הפוליכרוני של הספרות בהתאם לתפוצה של הדיפרנציאלים בסוגים השונים ובחלקי המערכת השונים. תפוצה זו של הדיפרנציאלים והערכים שלהם במערכות הספרותיות השונות היא המכתיבה את הפיענוח של הסטילמות הטקסטואליות הספציפיות.

דוגמה: בדבריו לשחקנים לרגל הצגת מחזהו 'האב ב'תיאטרון האינטימי' אומר אוגוסט סטרינדברג: "איי-נגו משחקים מחזה היתולים או קומדיה גמוכה, ולכן צריך להקפיד על הלשון, כדי שלא תאבד את משאביה ככלי הבעה בגלל מיבטא מרושל". בהמשך דבריו אל השחקנים הוא דורש מהם להקפיד על הלשון הכתובה (סטרינדברג [44], 46—47). בביקורת תיאטרון משנת 1778, כלומר יותר ממאה שנה קודם לכן, כותב הסופר השבדי יוהאן קילגרן: "ביחס לאלה המשחקים את התפקידים הפחות חשובים צריך להעיר, שכמה מהם מדברים באופן פראנטי ומילוני מדי, מה שאינו צריך להיות, ונחוץ פחות מכל, כשאינו לדקלם שירה". ולהלן הוא מונה צורות דיבור החייבות להיאמר במקום צורות כתב. בביקורת אחרת משנת 1779 הוא אומר: "השחקנים הראשיים [...] שכתו בכל זאת עניין קטן, כלומר איך צריך לבטא קומדיה בפרוזה, ואמרו לעיתים קרובות [צורות של לשון כתב במקום צורות של לשון דיבור]"¹⁸ (קילגרן [28], 5, 8). יחסים כאלה אפשר להראות לאורך

המכלול החדר-משמעי. ערבוב של טיפוסים של מכלולים טקסטואליים, הגורם לאינפורמאציה סינקרטית, מיוזית (ביחס למכלול הראשוני) או מעורפלת יכול לגרום להפרעות בתקשורת. בחברה בעלת גורמות נוקשות יכולים טקסטים כאלה להיחשב כפסולים (ניזכר, למשל, בדעתו של וולטר על שקספיר).

8. הרטוריקה המישנית בטקסט: הפגנון

הרטוריקה הטקסטואלית, הראשונית והמישנית, כפופה ליחסים הטקסטואליים כמו האינפורמאציה הטקסטואלית. בעיות ספציפיות קיימות רק לגבי תחום הרטוריקה המישנית, או הסגנון, משתי בחינות: (1), מה מקומו של הסגנון בטקסט? (2) האם יש איכות מיוחדת לסגנון של הטקסט הספרותי? נדון בקצרה בשני העניינים.

8.1. מקומו של הסגנון בטקסט. מקומו של הסגנון בטקסט (מקומה של כל סטילמה וסטילמה) נקבע על ידי יחסים היירארכיים. היחסים האלה מושפעים מהתכונות הספציפיות של הסטילמות. למשל, אם הסטילמות הן הטרוגניות (האופוזיציות הסטיליסטיות הן "חזקות"), או יש סיכוי (אלא אם כן שאר הטקסטמות יבטלו זאת), שהסטילמות יתקמו בפוזיציה קובעת ביחסים הטקסטואליים. לעומת זאת, אם סטילמות יהיו הומוגניות, פרדיקטאביליות להקשר (אופוזיציות "אפס"), יש להניח, שהסגנון יידחק לתחתית ההירארכיה. בטקסטים ספרותיים אפשר לראות את שתי המגמות. אפשר להניח, שסטילמות הטרוגניות פועלות בד בבד עם פונקציה פואטית. ואמנם, יש המציעים בגלל זה לכנות את הפונקציה ה"פואטית" בשם פונקציה "סטיליסטית" (למשל ריפאטר [40], 145—158), אבל דיון בשאלה זו שייך לתיאוריה של המערכת הספרותית.

דוגמה מעניינת למקום ההירארכי של הסגנון בטקסט הספרותי יכול לשמש המקרה של הרומאן המפורסם של סלמה לאגרלוף 'הסאגה על יוסטא ברלינג' (1891). לאגרלוף, שהציבה לעצמה לקיים באופן קפדני את לשון הכתב התיקנית, תיקנה את הלשון ברומאן ממהדורה למהדורה כדי להדביק את יחסי הרב-מערכת המשתנים. במלים אחרות: בכל פעם שחלה תזווה של הסגנון כלפי מעלה בהירארכיה הטקסטואלית, שבה הסופרת והחזירה את הסגנון לפוזיציה הקודמת שלו בהירארכיה זו בהתאם להתפתחויות החדשות ביחסי הרב-מערכת הלשונית.¹⁹

¹⁸ ראה אַנגדאל [18], בעיקר 184—192) ביחס לספרה של לאגרלוף 'מטע הפלאים של נילס הולגרסון'. מחקרים שער-כתי בעצמי בשינויים מכתב היד של 'הסאגה על יוסטא ברלינג' (בספרייה המלכותית, סטוקהולם) למהדורה הראשונה, השנייה וכו' מראים את התנהגותה של הסופרת בתיקון המתמיד לתקן של לשון הכתב.

¹⁷ תיאור זה הוא המודל הכללי של סגנון, כפי שהוא מוצע על ידי [19a].

¹⁸ במקור מובאת, במקום המשפט הנוסף כאן בסוגריים מרובעים, שורה של דוגמאות ספציפיות, הממחישות את הטענה.

מערכות"). למשל, המערכת הבלתי-קאנונית מכילה ספרות בלשית, סנטימנטאלית (וכל סוגי "ספרות הקיוס-קים"), פורנוגרפית. גם חלק מספרות הילדים (או אולי כולה) שייך למערכת זו. המערכת הקאנונית מכילה את רוב הז'אנרים "הרצינגים": טראגדיה, רומאן "רציני", שידה לירית. זוהי סכמה בלבד. (אחזור לנושא זה במחקר מפורט הנמצא בשלבי הכנה.) מה שחשוב לעניי-נו כאן הוא, שיריעת הנורמות הספרותיות היחסיות של המערכות השונות מתנה במידה רבה את הפונקציות הטקסטואליות בתחום האינפורמאציה והרטוריקה. למשל, תהליכי סילוק או צבירה של אינפורמאציה מוכתבים גם על ידי זיהוי סוג הטקסט ומיקומו ברב-מערכת (לדוג-מה, בספרות ילדים יש נטייה לא לצבור פונקציות, שאילו היו מופיעות על אותם אמצעים בספרות קאנונית, היו נצברות, יוצרות רב-משמעות, שהיתה נושאת פונקציות מורכבות.)

10. יחסים בין-טקסטואליים

היחסים הבין-טקסטואליים מתבטאים בכך, שהטקסט ה-נתון עושה שימוש באיברים מטקסט(ים) אחר(ים), ואי-ברים אלה מכניסים את הפונקציות של הטקסט(ים) ה-אחר(ים) או את חלקן אל תוך הטקסט הנתון. תופעה כזאת יכולה ליצור איזורים שונים של המשמעות, תוס-פות (למשל, אינפורמאציה סינקרטי), גריעה, מיור (למשל, אירוניזאציה של האינפורמאציה). הטקסט הנתון יכול לעשות שימוש בסידרת אלמנטים של טקסט אחר, ואם מוכנסות גם הפונקציות של הטקסט האחר, נוצר מקרה שאני נוטה לקרוא לו בשם צירוף כבול כפוף. כלומר: צירוף לשוני, שהאינפורמאציה (ו/או הרטוריקה) שלו היא האינפורמאציה של מרכיביו+האינ-פורמאציה שיש לו בטקסט האחר, בין על ידי תוספת סתם או על ידי מיור חלקי או שלם.

למשל, המשפט "ויפן כה וכה וירא כי אין איש" (ב"ברמי ימיה" לעגנון, בסצנה שאביה של לאה רודף אחרי עקביא מול) נושא לא רק את האינפורמאטים "הוא הסתכל לכל הצדדים וראה שאין שם אנשים", אלא גם את הסיטואציה הידועה מסיפור משה והמצרי (שמות ב, 12). האינפורמאטום הבלתי מוכנס בסיפור — על רצח (הקיים בהמשך סיפור משה) — מוכנס כנראה כאן, על ידי כך שבשורת אביה של לאה היא בשורת מוות לעקביא מול.

דוגמה מאותו סיפור: עקביא מול מתאר ביומנו איך נפגש בראשונה עם לאה:

אבל דיונים אלה לוקים בחלקיות, ובעיקר בהעדר ההתבו-ננות הכוללת, מה שהופך את המחקרים להתבוננות בפרטים ללא מסגרת. ודווקא מסגרת כזאת נראית לי חלק בלתי נפרד מהעקרונות של התיאוריה של הספרות.

כל המאה ה-19 בספרות השבדית או בספרות אירופיות אחרות. במלים אחרות: בגלל מיבנה הרב-מערכת הספ-רותית, אותן אופוזיציות סטיליסטיות עצמן מקבלות ערכים שונים באיברי המערכת השונים. הסטילמות הספ-רותיות כפופות אפוא ליחסי הרב-מערכת הלשונית כפי שאלה כפופים ליחסי הרב-מערכת הספרותית.

9. הטקסט והרב-מערכת של הספרות.

באותה מידה שטקסט אינו יכול להיות מתואר כמקיים יחסים טקסטואליים בלי יחסי המערכת, אי אפשר לתאר טקסט ספרותי כמקיים יחסים בלי המערכת הספרותית. המערכת הספרותית נתפסת כהפשטה של האפשרויות הטקסטואליות, או כחוקי הטקסט הספרותי לפני שעברו איזוך של יחסים טקסטואליים-לגופם. אבל באנאלוגיה לכך, שהמערכת הלשונית יכולה להיתפס כמערכת אחת רק בתנאי של צמצום מתודולוגי, ואילו במציאות הל-שונית חייב הדובר הרהוט בלשון (והבלשן הרוצה לתאר תיאור אדקוואטי יותר את האובייקט) להתמצא ביחסים מסובכים של מערכות וחלקי מערכות המהוות ביחד את הרב-מערכת של הלשון, כן גם המערכת הספרותית היא מכלול של חלקי מערכות שונות, המקיימות יחסים של רב-מערכת. כל חלק, או כל איבר של הרב-מערכת, מקבל את ערכו על בסיס היחסים שהוא מקיים ברב-מערכת כולה. לפיכך, כל איבר בטקסט כפוף ליחסים טקסטואליים שהם השתבצות של המערכת הלשונית והספרותית זו על גבי זו (או באיזוך/התניה הדדית זו של זו).

מושג הרב-מערכת של הספרות הוא הרחבה של תפיסת הספרות כמערכת, כפי שנוסחה כבר על ידי הפורמאליסטים הרוסיים (ראה בעיקר טיניאנוב [46a], בעיקר 33—34), באנאלוגיה, כאמור, למיבנה הרב-מערכת הלשונית (כפי שתוארה, למשל, אצל אבן-זהר [1], 286—288). לא כאן המקום לתאר בפרוטרוט את הרב-מערכת הספרותית (ראה ראשי פרקים: אבן-זהר [1a]), אבל נבהיר רק את המיבנה העיקרי:

המערכות הבסיסיות של הרב-מערכת הן הספרות הקאנונית והספרות הבלתי-קאנונית.¹⁹ כל מערכת כזאת מתחלקת למערכות מישנה ("תת-

¹⁹ דיכוטומיה זו איננה חדשה. אצל הפורמאליסטים אפשר לראות הבחנה בין "ספרות" ל"תת ספרות" (או "סוגים נמוכים של ספרות" או "ספרות המוונים" וכו'). אף על פי שלא טרחו להעמיד את היחסים בין סוגי הספרות האלה על בסיס של מערכת אחת, יש התייחסות מובלעת אל קיומה של רב-מערכת כזאת בחיבורים השונים של שק-לובסקי, טיניאנוב ואחרים. בגישות אחרות, רק חלקים מן המערכת הבלתי-קאנונית, או אספקטים מסוימים שלה בלבד, זכו לדיון: "ספרות טריביאלית" (*Trivialliteratur*) בגרמניה, "ספרות זולה" (*cheap literature*) באנגליה.

התחום יותר מקרוב. בין היתר הכרחי לנסח באופן מדויק יותר את היחסים הבין-טקסטואליים, כאשר הם עוברים את גבולות הספרות האחת (וזה אחד מתפקידיה של התאוריה על המגע-בין-ספרויות).

11. התבוננות טקסטואלית לעומת התבוננות טקסטואלית: חזרה והדגמה

לעיל (3). הצעתי לקרוא לכל אמצעי לשוני המשתתף ביחסים הטקסטואליים בשם אמצעי לשוני טקסטואלי, או ט ק ט מ ה. ליחסים הטקסטואליים יש להוסיף, כפי שר-אינו, את ההתניות החוץ-טקסטואליות (יחסי הרב-מער-כת הלשונית והרב-מערכת הספרותית) והבין-טקסטואליות התקפות לטקסט.

בשלב זה אפשר להציע את ההגדרה הטנטטיבית הבאה:

טקסטמה היא יחידה לשונית בגודל מצליל ועד משפט, המשתתפת ביחסים הטקסטואליים, לרבות יחסים חוץ-טקסטואליים ובין-טקסטואליים המתנים את היחסים הטקסטואליים (והטקסטואליים לגופם), ושהפונקציות שלה כפופות ליחסים האלה.

לפי זה, בניגוד לניתוח טקסטואלי, שהוא ניתוח (בהפשטה) של היחסים הטקסטואליים לפי סוגיהם, ה-ניתוח הטקסטואלי הוא ניתוח הכפיפות של האמצעים הלשוניים בטקסט (כל אמצעי ואמצעי בנפרד) ליחסים הטקסטואליים האפשריים. במלים אחרות, כמו שאפשר להתבונן ביחסים הטקסטואליים כפי שהם נבנים מאמצעים ספציפיים, כן אפשר להתבונן באמצעים הטקסטואליים כפי שהם מותנים על ידי היחסים הטקסטואליים. בניתוח הטקסטואלי הספרותי אנו מדברים, למשל, על דמות, תרז, משקל, מטאפורה, עלילה וכו'. בניתוח הטקסטואלי הספרותי אנו מדברים על איברים בודדים ספציפיים ואומרים עליהם שהם איברים (כפופים) לתבנית של דמות, חרוז וכו'. בלשון מטאפורית אפשר לקרוא לשני סוגים אלה של התבוננות התבוננות "מלמעלה" לעומת התבוננות "מלמטה". ברור, שהצ-פיות הטקסטואלית (מידת הסינקרטיזם של הטקסט-מה; השתתפותה ביחסים רבים; היותה "צומת" בלשונו של הרושזבסקי) משתנה מטקסט לטקסט.

הבה נתבונן בבית הראשון של השיר "Spleen" לשארל בודליר: *

Quand le ciel bas et lourd pèse comme un couvercle
Sur l'esprit gemissant en proie aux longs ennuis,
Et que de l'horizon embrassant tout le cercle
Il nous verse un jour noir plus triste que les nuits;

Baudelaire, Charles. "Spleen", LXXVIII. in *Fleurs du mal*, Ed. critique par Crépet, J. & Blin, G. Paris, 1942, 81

אמתי אליה השקיני נא מעט מים. ותוצא לי כוס בעד החלון. ותאמר האשה אל הנערה למה זה לא קראת את האיש הביתה ויגוז, הלא גר הוא בעיר נכריה. ותאמר סורה אדוני סורה אלינו. ואסור אליהן ואבוא הביתה. (עגנון, ש"י. 'ברמי מיה/פנים אחרות'. שוקן (ספרייה קטנה), השי"ג, 17)

בתחום המידי של הסיטואציה, פירוש הקטע: עקביא קיבל כוס מים והוזמן הביתה במילות נימוס. אבל מוכ-נסות כאן הפונקציות של טקסטים שונים מן המקרא: (1) תמונת הפגישה של אליעזר ברבקה, שסופה, כידוע, נישואין (ואמנם המשך הסיפור מעורר עד לנקודה ידועה ציפיה זו); (2) גערת יתרו בבנותיו על שלא הזמינו את משה הביתה (שמות ב, 20) — אף תמונה זו סופה נישואין (משה עם צפורה); (3) דבריה הרכים של יעל לסיסרא הבורח, המפתים אותו להיכנס למלכודת: "סורה אדני סורה אל תירא" (שופטים ד, 18). "השקיני נא מעט מים" אף הוא ציטוט מדויק של בקשת סיסרא: "ויאמר אליה השקיני נא מעט מים כי צמתי" (שופטים ד, 19). הקטע מעלה אפוא אינפורמאטים על נישואין, אבל גם על רצח, ושניהם ממומשים (אם גם השני רק באופן מושאל) בסיפור. בסיפור זה, צבירת המשמעויות משמ-שת כדי למסור פרשנות עקיפה על המתרחש בסיפור "מעל לראשם" של הגיבורים.

זו דוגמה אחת בלבד לדרכים המגוונות והשונות של יחסים בין-טקסטואליים. לפעמים מעמידה דרך זו את הפיענוח של הטקסט הנתון בפני קשיים ניכרים. בלשו-נות בעלות רב-מערכת חסרה יכולה דרך זו להיות אחת מדרכי הפיצוי העיקריות לאי-היכולת ליצור צבירה על ידי שימוש ברב-מערכת מלאה (ראה אבן-זהר [1], 289—299). בכיוון אחר, התופעה המכונה "פארודיה" לא היתה יכולה להתקיים (או להיתפס כ"פארודיה") לולא הובנו היחסים הבין-טקסטואליים כהכרח.

הטקסט(ים) היכול(ים) לשמש מקור פונקציות נוסף לטקסט הנתון יכול(ים) להיות מסוגים שונים. רוזח השי-מוש בטקסטים מקורפוס ספרותי המוכר כבסיס לתרבות (כגון ספרי המקרא, הספרות היוונית והרומית הקלאסית, סופרים מוכרים "קלאסיים" בספרויות הלאומיות), אבל יש גם שימושים בטקסטים לא דווקא מוכרים כבסיס, ולפעמים אפילו בטקסטים לא ידועים כלל (לדוגמה: אל-יט ב"ארץ השממה").

המקרה של יחסים בין-טקסטואליים, כאשר הטקסט האחר (בדרך כלל ברובו) המשמש מקור לפונקציות נוספות הוא טקסט שאינו בהכרח חלק מהקורפוס הספ-רותי, נקרא על ידי חוקרים אחדים תופעה של יחסים בין טקסט ל"ת-טקסט" (sub-text)²⁰. נראה לי, שהמושג הכללי של "בין טקסטואליות" מספיק, אבל יש לחקור את

²⁰ למשל, קיריל טאראנובסקי במחקרים שונים על מאנדל-שטאם.

[die], כרך כה (בערך 1885) מגדיר פונסגריב [Fonsegrive] את ה- *ennui* כך: *ennui*: הוא הרגישת עצב, מלא דאגה ומבוכה, הנובע מתחושה של רפיון וחוסר אונים [...]. כאשר הפער בין תקווה למציאות [...]. מתרחש פעמים אחדות [...]. הנפש רואה בפער זה חוק של הטבע".

ennui הוא אפוא טקסטמה ספרותית: הספרות שהמלה הופיעה בה יצרה את האינפורמאטים הספציפיים שלה (ואת כל האסוציאציות הקשורות לאינפורמאטים אלה). על סמך האינפורמאטים האלה נוצרת בשיר הסטרוקטורה *Spleen* (שם השיר!) — *Espoir—Esperance—ennuis—* (דגל *drapau noir—* (=גרדום) *crane incliné—Angoisse* שחור = מוות). המוות וה- *ennui* גם הם חלק מהדפוס הקונונצינאלי. עם זאת צריך להעיר, שבודליר משתמש ב- *ennui* בגוף רבים, מה שמוציא את המלה במידה מסוימת מהשימוש הנדוש.

ניתוח קצר זה מבקש רק לתת אילוסטרציה להתבוננות טקסטמאטית ולא למצות את השיר (או את הבית הראשון שלו) או את הקאטאלוג של טקסטמות אפשריות.²¹ ערכה התיאורטי של ההתבוננות הטקסטמאטית מתגלה באופן מודגש בתיאוריה של התרגום (או בכל טראנספוזיציות בין מערכות סימנים), אבל לא פחות מזה בעיסוקים מיושמים כגון אינטרפרטאציה, השוואת טקסטים וכדומה.

12. סכמה של היחסים הטקסטואליים

על סמך דיוגנו אפשר להציע טיוטה לסכמה של היחסים הטקסטואליים. סכמה זו צריכה היתה להירשם במודל תלת־ממדי, אבל בשלב זה העדפתי להסתפק ב"השימת מצאי" ממזינת בלבד בתוספת רמזיה על כיווני ההתנגיות. על ידי קומפינאטוריקה (עם הרחבה של הגורמים למרכיבי מישנה וכו') אפשר להגיע בחישוב למספר העולה על שש ספרות לגבי היחסים האפשריים מבחינתה של כל טקסטמה. חישוב קומפינאטורי כזה יכול להבהיר באופן מוחשי את המושג הרווח בתיאוריה של הספרות על "חד־פעמיות" של טקסט — חד פעמיות שהיא אנאלוגית לגמרי ל"חד־פעמיותו" של אדם בודד ביחס לכל ביליוני בני האדם האחרים. בשלב מפותח יותר של התיאוריה הטקסטואלית אני מקווה שאפשר יהיה גם לנסח בהצרנה הדגמה קומפינאטורית אדוקואטית.

חלק מהעניינים בסכמה שלהלן לא נידון במאמר זה, אלא בחיבור אחר ([19], פרק 1). עם זאת, רוב המושגים ידועים בספרות הבלשנית והסמיוטית בת־זמננו.

²¹ על סמך דיון זה עוד אין אפשרות לערוך אינטרפרטאציה של השיר. יש לדון גם במשמעות של *ennui* ביחס למסורת הספרותית ובטקסט. בעיות אלה אינן שייכות לאילוסטראציה כאן.

כאשר הרקיע הנמוך והכבד מעיק כמו מיכסה/על הנפש (הרוח) הנאנחת טרף לשעמומים (עצבונות, יגונים) ארוכים, ומהאופק המקיף את כל חוג הרקיע/הוא מוזג לנו יום שחור יותר עצוב מהלילות!;

המלה *couvercle* [מיכסה] משתתפת בתבנית של חרוז (על בסיס טקסטואלי־צורני) עם המלה *cercle*, ובסטרוקטורה על בסיס פונקציונאלי עם *verse* [מוזג]. האינפורמאטום (האימפליציטי) של התבנית הזאת הוא כלי המכיל נוזלים. מבחינה סטיליסטית המלה "מיכסה" ניגודית לאוצר המלים של לשון השירה הצרפתית, וכמלה "פשוטה" (לא פואטית) היא ניגודית ל- *ennuis* (שעמומים/עצבויות). החרוז *couvercle-cercle* ניגודי לחרוז *ennuis-nuits* (חרוז "נשי" לעומת "גברי"). הניגוד הזה מקיים את כללי המערכת השירית הצרפתית. אולי יימצא מי שיפגע גם את התבנית הצלילית *ou-ou* ב- *lourd-couvercle*. לפי מסורת השפה הצרפתית, הצליל *ou* הוא "צליל עמום", ומיתבנת עם תבניות תמא־טיות בשיר כולו.

המלים "הנמוך והכבד מעיק" יוצרות סטרוקטורה עם "עצוב" ועם "שחור". ב"כבד" ו"שחור" מיתבנות האינפורמאטים המטאפוריים שלהם (אבל אין לדבר כאן על מזור של הפונקציה ההרגלית, מפני שאינפורמאטים אלה כבר הפכו הרגליים בלשון). בסינטאגמה "יום שחור יותר עצוב מהלילות" יש צבירה אינפורמאציונית כתוצאה משימוש באטריבוטים מדומים. המלה "שחור" (גם בעברית חדשה) פירושה 1. סוג של צבע; 2. רע, קודר. "יום שחור" יכול להיות גם "יום חשוך" וגם "יום רע". בגבולות הסינטאגמה מבוצעת רק משמעות 2 ("רע"). ומכיון שהלילות הם שחורים (במשמעות 1), צובר המשורר גם את משמעות 2 ומייחס אותה (בלי הצדקה מציאותית) ללילה. במציאות אי אפשר לקיים את המשוואה לילה שחור = לילה עצוב; בשיר מתקיימת המשוואה (הגבנית על אינפורמאטים לשוניים) לילה שחור = לילה עצוב. אבל "יום חשוך" אינו מסולק מחוץ לגבולות הסינטאגמה. שהרי "רקיע [...] מוזג" יכול להיות, בהתניית הידע החוץ־לשוני, רק רקיע שיורד ממנו גשם. וימי גשם יכולים להיות, כידוע, חשור־כים. (הסטרוקטורה של הגשם נמשכת בבית ב' ו'ג.)

"עצוב" מתקשר עם *ennuis*. אבל גם *ennuis* בעצמו הוא טקסטמה. האינפורמאטום שלו ומקומו בטקסט (ביחס לכל המרכיבים האחרים) גבנים על פיענוח המסורת הספרותית הצרפתית (והאירופית). נאבז'וב [36] ב, 152—156) מבהיר באופן מפורט עניין זה: "ה- *spleen* באנגליה וה- *ennui* בצרפת נעשו אופנה באמצע המאה ה-17 [...] ב-1820 היה *ennui* דפוס נדוש [...] הספרות הצרפתית של המאה ה-18 ותחילת המאה ה-19 מלאה גיבורים צעירים חסרי מנוחה הסובלים מ- *ennui* [...] ב'האנציקלופדיה הגדולה' [La Grande Encyclopédie]

יחסים		פונקציות	אמצעים	צורנים	עקרונות	
חוץ-טקסטואליים בין-טקסטואליים	טקסטואליים					
→ מערכת לשונית	תיבנות	אינפורמאטים (אינפורמאציה)	רפנציאלית	← כל צורני הלשון	הרגליות	
מערכת חוץ- לשונית			(על העולם)		אינפורמאטורים	מיוריות
→ לשונית (ידע על המציאות, נורמות, וכו')			פראגמאטית		קונטאטורים	מפורשות
→ מערכת ספרותית			(מוען ונמען)		פארמאטורים	מובלעות
רב-מערכת של הלשון			← אָמוֹטיבית		←	דיאכרוניה
רב-מערכת של הספרות			(מוען)		←	סינכרוניה
→ טקסטים אחרים			קונאטיבית		←	מרכז
			(נמען)		←	פריפריה
			פאטית		←	רצף
			(על הערוך)		←	מעל לרצף
	רטרית	←	סינקרטיזם			
	(סטיליסטית)	←	(צבירה / סילוק)			
	חזרת, ריקה-	←	קוהרנטיות			
	(פואטית)	←	אי-קוהרנטיות			
	טקסטואלית	←	אוטומאטיות			
		←	דיאוטומאטיות			

17. — "התבוננויות במבנה התמאטי של שירי ביאליק".
'הספרות', ב, מס' 1 (ספטמבר 1969), 40—90.

18. פרי, מנחם ושטרנברג, מאיר. "זהירות, ספרות! — לבעיות האינטרפרטאציה והפואטיקה של הסיפור המקראי".
'הספרות', ב, מס' 3 (אוגוסט 1970), 608—663.

19. שטרנברג, מאיר. "על עקרונות הקומפוזיציה של 'אור באוגוסט' לפוקנר: לפואטיקה של הרומאן המודרני".
'הספרות', ב, מס' 3 (אוגוסט 1970), 498—537.

10. Admoni & Sil'man; Адмони, Владимир & Сильман, Тамара. "Структура художественного текста и перевод". in *Актуальные проблемы теории художественного перевода*, II. Москва, 1967, 97—108.

11. Andreev; Андреев, Н. Д. *Статистико-комбинаторные методы в теоретическом и прикладном языкознании*. Москва, 1967.

12. Bense, Max. *Theorie der Texte*. Bern. 1962.

13. Budagov; Будагов, Р. А. *Литературные языки и языковые стили*, Москва, 1967.

14. Daneš, František. "The Relation of the Center and Periphery as a Language Universal". *Travaux linguistique de Prague*, II (1966), 9—23.

15. Daneš & Hausenblas; Данеш, Ф. & Гаузенблас, К. "Проблематика уровней с точки зрения структуры высказывания и системы языковых средств". in *Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействия*. Москва, 1969, 7—20.

13. רשימה ביבליוגרפית מצומצמת

1. אבן-זהר, איתמר. "לביור מהותה ותפקודה של לשון הספרות היפה בדיגלוסיה". 'הספרות', ב, מס' 2 (ינואר 1970), 286—302. (תמצית: 443—446)

11. — "הפונקציה של הרב-מערכת של הספרות בהיסטוריה של הספרות: הרצאה בסימפוזיון בין-חוגי על בעיות בתיאוריה של ההיסטוריה של הספרות". 'משא', 25.2.1970.

2. האפרתי, יוסף. "מתי מדבר — פואמה תיאורית". 'הספרות', א, מס' 1 (אביב 1968), 101—129.

3. הרושובסקי, בנימין. "על תחומי מדע הספרות". 'הספרות', א, מס' 1 (אביב 1968), 1—10.

13. — "השיטות הראשיות של החרוו העברי מן הפיוט עד ימינו: מסה על מושגי היסוד". 'הספרות', ב, מס' 4 (מארס 1971), 721—749.

3. — "תיאוריה מאוחדת של הטקסט הספרותי". הרצאה באקדמיה הישראלית למדעים. ירושלים, 1970.

4. ואן דייק, טאון א. "אספקטים של תיאוריה גנראטיבית של הטקסט הספרותי". 'הספרות', ב, מס' 3 (אוגוסט 1970), 447—462. (וביבליוגרפיה נוספת שם)

5. "שיבה על מושג הסטרוקטורה". 'פרוטוקולים של החוג הישראלי לפואטיקה'. תל-אביב, 1969 (במכונת כתיבה).

6. ערפלי, בעז, סימון, אוריאל, פרי, מנחם ושטרנברג, מאיר. "הסיפור המקראי — דיון וויכוח" (שלושה מאמרים). 'הספרות', ב, מס' 3 (אוגוסט 1970), 580—663.

7. פרי, מנחם. "האנאלוגיה ומקומה במבנה הרומאן של מנדלי מו"ס: עיונים בפואטיקה של הפרוזה". 'הספרות', א, מס' 1 (אביב 1968), 65—100.

- 32b. —. "Тезисы к проблеме 'Искусство в ряду моделирующих систем'". in *Труды по знаковым системам*, III. Тарту, 1967, 130–145.
- 32c. —. *Структура художественного текста*. Москва, 1970.
33. Lotman & Piatigorskij; Лотман, Ю. М. & Пятигорский, А. М. "Текст и функция". *Летняя школа по втор. мод. сист. Тезисы, доклады*. Тарту, 1968, 74–88.
34. Marcus, Solomon. *Introduction mathématique à la linguistique structurale*. Dunod, Paris, 1967.
- 34a. —. *Poetica matematica*. Bucarest, 1971.
35. Mukařovský, Jan. "Estetika jazyka". in *Kapitoly z české poetiky*. Prague, 1948, 41–77. [= "The Esthetics of Language". in Garvin [20], 31–71.]
36. Nabokov, Vladimir, ed. and tr. Alexander Pushkin, *Eugene Onegin*, I–IV. New-York, 1964.
37. Piatigorskij; Пятигорский, А. М. "Некоторые общие замечания относительно рассмотрения текста как разновидности сигнала". in *Структурно-типологические исследования*. Москва, 1962, 144–154.
38. Piotrovskij; Пиотровский, Р. Г. *Информационные измерения языка*. Ленинград, 1968.
39. Revzin & Rozencvejg; Ревзин, И. И. & Розенцвейг, А. Ю. *Основы общего и машинного перевода*. Москва, 1964.
40. Riffaterre, Michael. *Essais de stylistique structurale*. Flammarion, Paris, 1971.
41. Ruwet, Nicolas. "Limites de l'analyse linguistique en poétique". *Langages*, XII (1968), 56–70.
42. Schmidt, Siegfried J. "Text und Bedeutung". in Schmidt, S. J., ed. *Text. Bedeutung. Ästhetik*. Bayerischer Schulbuch-Verlag, München, 1970, 43–80.
43. Slama-Cazacu, Tatiana. *Langage et contexte*. The Hague, 1961.
44. Strindberg, August. *Öppna brev till Intima teatern*. in *Samlade skrifter*, 50, ed. Landquist, John. Stockholm, 1919.
45. "Thèses, Cercle linguistique de Prague". in *TCLP*, I (1929), 7–29.
46. Тунжанов; Тынянов, Юрий Н. *Проблема стихотворного языка*. Москва, 1924, 21965.
- 46a. —. *Архаисты и повторы*. Москва, 1929. (Repr.: Fink, München, 1967.)
47. Van Dijk, Teun A. "Informatietheorie en literatuurtheorie". *Forum der letteren*, 1970, No. 3–4, 203–234.
48. Weinreich, Uriel. "On the Semantic Structure of Language". in Greenberg, Joseph H., ed. *Universals of Language*. Camb., Mass., London, 1963, 142–217.
49. Žukov; Жуков, Н. И. *Философские основы кибернетики*. Бгу, Минск, 1970.
16. Eco, Umberto. *La struttura assente. Introduzione alla ricerca semiologica*. Milano, 31968.
17. Eimermacher, Karl, ed. *Texte des sowjetischen literaturwissenschaftlichen Strukturalismus*. Fink, München, 1971.
18. Engdahl, Sven. *Studier i nysvensk sakprosa*. Uppsala, 1962.
19. Even-Zohar, Itamar. *Introduction to a Theory of Literary Translation*. [ברפוס]
- 19a. —. "Outline of Literary Stylistics". [בהכנה]
20. Garvin, Paul, ed. *A Prague School Reader on Esthetics, Literary Theory, and Style*. Washington, 1964.
21. Greimas, A.-J. *Sémantique structurale*. Paris, 1966.
22. Havránek, Bohuslav. "The Functional Differentiation of the Standard Language". in Garvin [20], 3–17.
23. Hjelmslev, Louis. *Omkring Sprogteoriens Grundlaeggelse*. Akademisk forlag, København, 1943, 21966 [= *Prolegomena to a Theory of Language*. Baltimore, 1953; Madison, 1961, 1963]
24. Ivanov; Иванов, Вяч. В. "О языковых причинах трудностей перевода художественного текста". in *Актуальные проблемы теории художественного перевода*, II. Москва, 1967, 259–278.
25. Jakobson, Roman. "Linguistics and Poetics". in Sebeok, Th. A., ed. *Style in Language*. Camb., Mass., 1960, 350–378.
- ["בלשנות ופואטיקה" 'הספרות', ב', מס' 2 'ינואר']
[.285—274 (1970)]
- 25a. —. *Новейшая русская поэзия*. Прага, 1921.
26. Jakubinskij; Якубинский, Лев. "О збуках стихотворного языка". in *Сборники по теории поэтического языка*, I (1916), 16–31.
27. Karlgren, Hans. "Positional Models and Empty Positions". in *Structures and Quanta*. Copenhagen, 1963, 22–57.
28. Kellgren, Johan. *Samlade skrifter*, I. Stockholm, 1923.
29. Kock, Christian, ed. *Tjekkisk strukturalisme: En Antologi*. Munksgaard, København, 1971.
30. Kristeva, Julia. "Problèmes de la structuration du texte". in *Tel Quel*. Paris, 1968, 297–316.
31. Levin, Samuel R. *Linguistic Structures in Poetry*. The Hague, 1964.
32. Lotman; Лотман, Ю. М. *Лекции по структуральной поэтике*. Тарту, 1964. (Brown Univ. Slavic Repr. Ser., 5. Providence, 1968.)
[= *Vorlesungen zu einer strukturalen Poetik*. Fink, München, 1972.]
- 32a. —. "О моделирующем значении понятий 'конца' и 'начала' в художественных текстах". in *Тезисы докладов во второй летней школе по вторичным моделирующим системам*. Тарту, 1966, 69–74.